

TKKR.

OVER
EIGENTIJD
NOABERSCHAP

Najaar 2022 • Eerste jaargang, nummer 4

ELKE DAG
TKKR.NL

OMROEPPIONIER
HENNY EVERTS
VREEST VOOR
RTV OOST

HENK SCHURING:
SCHILDER ALS
IN VOGELVLUCHT

GELOOF, HOOP &
WETENSCHAP

FRANK KRAKE

buitenbeentje in boekenland

KEUKENHUIS

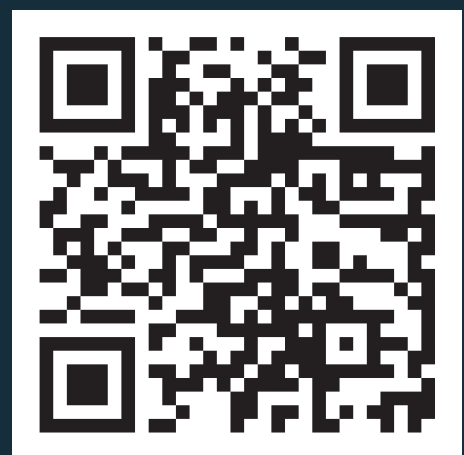
LOCHEM
thuis in elke keuken

📍 Walderstraat 5, Lochem - www.keukenhuislochem.nl
T -0573 215056 - info@keukenhuislochem.nl

vind ons op
onze socials

Scan de QR-code
en bekijk onze keukens

Graag tot ziens in onze
showroom.

Inhoud

12

INTERVIEW

Buitenbeentje in boekenland

'Mijn laatste vijf boeken hebben allemaal in de bestsellerlijst gestaan. Volgens mij doe je dan iets goed.'

Colofon

Hoofdredacteur Ben Siemerink

Aan dit nummer werkten mee Wim Coster, Wim Hulleger, Ayfer Koc, Heleen Lansink, Tom Lutikhuis, Simone Tiehatten, Peter van der Tol, Harriët Tomassen.

Tips voor de redactie?
redactie@tkkr.nl

Vormgeving Bureau Gigengack

Druk BDU, Barneveld

Benieuwd naar onze advertentiemogelijkheden, online en print?
verkoop@tkkr.nl

TKKR. magazine is een uitgave van Stichting De Welle, KVK 80157726

Contact info@tkkr.nl

TKKR online www.tkkkr.nl

6

THEATER

Het gelijk van Aart Staartjes

'Als jij een Twents type speelt, is het altijd raak. Dan raak je aan de ziel, het wezen van jou.'

WETENSCHAP

Begrip van wetenschap

Scheidend UT-prof Peter-Paul Verbeek: 'Onze maatschappij heeft wetenschap nodig om keuzes te kunnen maken, en daarom hebben burgers begrip nodig van de methodes en de kracht en ook de beperkingen van wetenschappelijk onderzoek.'

21

COLUMN

Harriët Tomassen

'We gaan onderzoeken of het haalbaar en betaalbaar is om te cremeren op waterstof.'

25

JONGEN VAN KOTTE

Henny Everts
Peter Schavemaker

BOEKEN

Jongen van Kotte

Henny Everts eerlijk over zichzelf en de regionale omroep: 'Ik vrees voor RTV Oost'.

38

EXPOSITIE

Henk Schuring

'Hij dacht in verf, vorm, compositie, kleur en verkende bij voorkeur de onontgonnen terreinen van de schilderkunst.'

BESPAREN DOOR TE VERDUURZAMEN

VERLAAG VANDAAG NOG UW ENERGIEREKENING
MET EEN TEC WARMTEPOMP

*Uit voorraad
leverbaar!*

WARMTEPOMPEN
ZON- & WINDOPLOSSINGEN

TEC
THE ENERGY COMBINATION

ZWOLLESTRAAT 8 OLDENZAAL | 085-7927927 | INFO@THEENERGYCOMBINATION.COM

Help mee het Twentse medialandschap weer *kleurrijker* te maken

Kan best zijn dat u 'm voor het eerst onder ogen krijgt, maar dit is alweer de vierde TKKR op papier. Voor velen wellicht een onbeduidend moment in de woelige wereld van de (social) media, voor ons een mijlpaal om toch even bij stil te staan. Ruim een jaar geleden liep mediaplatform TKKR van stapel, met een website en de doelstelling vier keer per jaar een magazine op papier uit te brengen. Voor degenen, die het is ontgaan: TKKR is een interactief podium – digitaal en op papier – voor betrokken Tukkers, die geïnteresseerd zijn in verleden, heden én toekomst van hun regio.

In dit nummer aandacht voor het boek 'Jongen van Kotte', waarin pionier van de regionale televisie Henny Everts zijn levensverhaal heeft opgetekend. Het boek geeft, aan de hand van een kleine 40 interviews met direct betrokkenen uit de wereld van politiek, bestuur en media, ook een mooi inkijkje in zo'n 40 jaar regionale mediageschiedenis. In die 40 jaar bouwde Henny Everts, als pionier van de regionale televisie, actief mee aan een bloeiend en kleurrijk medialandschap. Maar het ooit zo rijkgeschakeerde Twentse medialandschap is ernstig verschaald. Twente kent nog maar één krant, gereduceerd tot een wormvormig aanhangsel van een landelijk dagblad, dat weer aan de leiband loopt van een groot Belgisch mediabedrijf. RTV Oost, ooit de eerste regionale tv-zender in ons land en spraakmakend door onder meer de regiosoap *Van Jonge Leu en Oale Groond*, heeft voor vriend en vijand danig aan relevantie ingeboet. De lokale omroep 1 Twente doet in Enschede en Hengelo manmoedige en bewonderingswaardige pogingen om de gaten in de regionale journalistiek te vullen, maar hobbelt van de

ene naar de andere subsidie om financieel de eindjes aan elkaar te knopen. En dan is het 'tegengeluid' van het onafhankelijke weekblad De Roskam, van journalistieke Don Quichote Han Pape, ook nog eens weggefallen. Voldoende reden om mediaplatform TKKR op te tuigen. Toch?! Lees wat scheidend UT-prof Peter-Paul Verbeek in de nieuwe rubriek *Geloof, hoop & wetenschap* in deze TKKR zegt over de rol van de media. 'Journalistiek gaat niet alleen maar om het beschermen van de burger tegen de elite, maar ook om het vormgeven van een gezamenlijk gesprek over onze samenleving.'

Dat is precies de rol – we leggen de lat hoog – die TKKR in het Twentse medialandschap wil spelen. Onder het motto: Laat 1000 bloemen bloeien!

Welnu, het zaadje is geplant. Nu is het zaak het Twentse medialandschap weer als vanouds te laten opbloeien. Kleurrijker te maken, diverser. Dat kunnen we niet alleen. Daarom, steun ons. Doe mee, denk mee, schrijf mee. Word donateur. Of abonnee!

MEER VAN BEN OP TKKR.NL

Word abonnee!

Ontvang TKKR magazine
4 x per jaar thuis op de mat.

Ga naar de website:
TKKR.nl

*'Ga nou werken
aan waar je
kracht ligt'*

Laus Steenbeeke

bewijst op *alle* grond
het gelijk van Aart Staartjes

TEKST BEN SIEMERINK FOTOGRAFIE WILLEM VAN WALDERVEEN

Zo langzamerhand is er geen (locatie)theatervoorstelling meer in Twente, waar Laus Steenbeeke niet in zit. Recentelijk schitterde hij nog als dementerende stadsarchivaris in *Van katoen en water* op het Indië-terrein in Almelo. Zo druk is zijn speelschema inmiddels dat hij voor die hoofdrol de laatste (extra) voorstellingen van het ongekend succesvolle muziektheaterspektakel *Hanna van Hendrik* op vliegveld Twenthe moest laten schieten. Nu wacht alweer een nieuwe uitdaging met het bijzondere locatietheaterproject met interactieve detective-elementen *Kennie Bennie* in Enschede. En dan moet hij tussen de drukke theaterbedrijven door ook nog een oogje in het zeil houden bij de verbouwing van een net aangekochte woning in Enschede. Laus Steenbeeke (Borne, 1959) is, kortom, in alle opzichten definitief terug op oale grond.

Madat hij is afgestudeerd aan de toneelschool in Amsterdam, blijft Steenbeeke in het Westen om daar zijn weg te vinden in de wereld van theater, film en tv. Speelt in films als *Flodder*, musicals als *The Lion King*, maar ook succesvolle tv-producties als *Het Klokhuis* en *'t Schaep met de 5 pooten*.

Met je Twentse achtergrond en de Twentse taal deed je in die tijd niet veel?

'Nou ja, in *Het Klokhuis* deed ik wel eens een Twents typetje. Dan zei Aart Staartjes altijd tegen mij: als jij een Twents type speelt, is het altijd raak. Dan raak je aan de ziel, het wezen van jou. Daar moet je meer mee doen. Maar ik wilde in die tijd natuurlijk ook gewoon een nationaal acteur zijn. Aart hamerde er op: ga nou werken aan waar je kracht ligt. Dan word je daar goed in en dan komt er altijd meer. Dat was wel een goede les van de oude rot.'

Regiocomedy

Laus Steenbeeke bewijst het gelijk van Aart Staartjes als hij gevraagd wordt voor de hoofdrol van kroegbaas in de regiocomedy *De Grootte Markt 30* van RTV Oost. Voor deze serie, naar voorbeeld van de populaire Amerikaanse tv-comedy *Cheers*, speelt Steenbeeke samen met de dan nog onbekende Ilse Warringa, die later landelijk zal doorbreken met *De Luizenmoeder*. Het Twentse balletje is, letterlijk en figuurlijk, al eerder gaan rollen als hij zijn in de loop der jaren wat weggezakte Twents weer kan oppoetsen in twee theaterproducties onder de paraplu van *FC Twente Scoren in de wijk: In blessuretijd* (2010) en *De belofte* (2014). In laatstgenoemde voorstelling heeft ook Ilse Warringa een rol. De beide voorstellingen zijn geproduceerd door de Twente neergestreden Amsterdamse theaterproducent Gerard Cornelisse. Laus Steenbeeke kent Cornelisse uit diens Amsterdamse tijd als producent

van onder meer de horromusical *De Griezelbus*, waarin hij de rol van chauffeur Beentjes speelt. In de twee voorstellingen van *FC Twente Scoren in de wijk* werkt Steenbeeke voor het eerst samen met schrijver/acteur Laurens ten Den en cabaretier André Manuel. De samenwerking met Cornelisse en Ten Den krijgt een vervolg met de grote muziektheaterproducties *STORK!* in Hengelo en *Tot Tubbig en niet verder* in Tubbergen. 'Een heel leuk cadeautje', deze voorstelling over de boerenopstand volgens Steenbeeke omdat schrijver Laurens ten Den en regisseur Bruun Kuijt hem de gelegenheid boden een dubbelrol te spelen. In de stadsmusical *Van katoen en water* over een slordige 600 jaar Almelse geschiedenis voegt ook André Manuel zich weer bij dit los-vaste samenwerkingsverband.

Aangeleerd Twents

Kreeg jij het Twents mee van huis uit?

'Niet echt van huis uit. Want mijn moeder was een Sallandse. Mijn vader was ook een Sallander, maar groeide op in Arnhem. Die sprak geen dialect, ook al omdat zijn vader hoofdonderwijzer. Dan hoorde je bij de notabelen en sprak je geen dialect. Thuis werd er een mengelmoes van ABN, aangeleerd Twents en Sallands gesproken. Als kinderen spraken wij natuurlijk wel Twents met vrienden.'

Behalve met *In blessuretijd*, *De belofte* en *De Grootte Markt 30* 'snuift' Laus Steenbeeke naar eigen zeggen in die periode ook al weer even aan de *modersproake* als Laurens ten Den een Twentse versie heeft geschreven van de hilarische Britse tv-klassieker met kerst *Diner for one*. Met de bedoeling deze zelf op de planken te brengen.

'Maar Laurens had op dat moment zoveel dingen, dat hij er niet aan toe kwam om het zelf te spelen. Toen heeft hij mij gevraagd. En nou geef ik het niet meer

terug, hahaha! Ik speel *Diner veur ene* nu al vanaf 2013 bijna jaarlijks met m'n zus Jonne. We konden geen actrice vinden, die goed Twents kon en toen zei m'n zus, min of meer voor de grap: *noh, dan mut ik 't mer doon*. Dat vond Gerard Cornelisse wel een goed idee, ook al omdat het de bedoeling was dit stuk door een professional met een amateur gespeeld zou moeten worden. Jonne had nooit op het toneel gestaan, maar heeft wel het acteertalent van onze moeder geërfd. We hebben zo ontzettend veel plezier gehad met z'n beiden! Dat was trouwens ook wel een voorwaarde voor mij om het doen. We spelen *Diner veur ene*, dat zo'n 20 minuten duurt, rond kerst drie keer op een dag. Dus als je dan met kerst moet werken, moet het wel een beetje leuk zijn.'

Warm draaien

Moest jij het Twents weer echt ophalen voor die Twentse producties?

'Ja. Maar ik had altijd nog mijn Twentse garage, Tinselboer in Borne. Inmiddels hebben de zonen de garage overgenomen, maar toen Clemens er nog de scepter zwaaide vond ik het altijd zo mooi dat klanten uit het Westen altijd ongedurig werden, omdat er een hele tijd niks gebeurde. Niemand die je begroette, of vroeg waar je voor kwam. Ik ging altijd eerst in een hoekje staan en dan duurde het een hele tijd voordat Clemens naar je toe wandelde. Hij rookte toen nog en dan begon hij, nog steeds zonder iets te zeggen, op z'n gemak een shagje te draaien. Pas als hij de brand er in had gestoken, zei hij: *Noh, hoe is't aans nog?* Dat is toch meesterlijk! Zo ben ik langzaam aan weer in het Twents gerold. In het begin kreeg ik nog wel eens reacties in de trant van: *oh, doar he'j hem ok weer oet 't Westen, iej bint 't plat zeker verleerd*. Ik moest weer warm draaien. Inmiddels, na alle Twentse producties die ik heb gedaan, gaat 't weer automatisch. Er gebeurt zoveel tussen de regels in het Twents.'

Hoe is de samenwerking met Laurens ten Den?

'Ja, heel goed. Laurens is een hele makkelijke schrijver. Hij probeert wel z'n punt te maken met z'n teksten, daar vecht hij ook wel voor, maar als een acteur of een regisseur vindt dat het toch ietsje anders moet, dan schudt hij 't van zich af en gaat daar dan wel in mee. En verder is het een hele fidele gast waar je goed mee kunt werken.'

Brug slaan**Hoe is Kennie Bennie ontstaan?**

Dat komt ten dele ook weer uit de koker van Gerard Cornelisse. Wat we eigenlijk willen is een soort TOTAL KRIEG! Een

samensmelting van een heel leuk, boeiend verhaal, dat ook iets vertelt over Twente. Een deel van het verhaal kan het publiek via internet volgen, maar bij het live-deel krijgt het publiek ook een actieve rol.

Achterliggende bedoeling is dat mensen ook weer naar het theater worden getrokken. De publiciteitsafdeling van het Wilminktheater is telkens bij de live voorstellingen aanwezig om het publiek te attenderen op alle voorstellingen en uitvoeringen die er in het Wilminktheater en het Muziekcentrum komen. Op die manier willen we een brug slaan naar

het theaterpubliek, want door corona is toch een beetje de klad gekomen in het theaterbezoek. Wat overigens niet geldt voor het locatietheater.'

Laus Steenbeeke kan zich nu al verheugen op een spin off van dit bijzondere theaterproject: *Kennie Bennie's Kerstrevue*. 'Ik speel een aan lager wal geraakte eigenaar van een chique antiekzaak in Amsterdam, die nu in Enschede een soort pandjeshuis runt. Het zou een nazaat van de Van Heeks kunnen zijn, die misschien nog wel ergens in het geheim veel geld heeft. Deze Bennie raakt misschien ook wel een beetje aan de figuur Scrooge...' ■

Laus Steenbeeke als pandjesbaas Bennie.

'Kennie Bennie': theatrale interactieve whodunnit

Vanaf donderdag 13 oktober is zeven weken lang in winkelcentrum Koningsplein aan de Van Loenshof in Enschede een van de meest bijzondere locatietheater-producties van het najaar te zien: *Kennie Bennie*. Een leegstaande winkel wordt omgetoverd tot de curiosawinkel van Bennie (Laus Steenbeeke), waar zich zeven donderdagen een spannend én humoristisch verhaal afspeelt. Het publiek wordt daarbij actief betrokken.

Kennie Bennie is een curiosawinkel in de binnenstad van Enschede. Zo eentje waar Malle Pietje jaloers op zou zijn. Eigenaar Bennie, een ouwe mopperkont met een klein hartje, krijgt er regelmatig mysterieuze antieke voorwerpen aangeboden door de opgeruimde huisopruimer Yusuf (Samir Hassan). De ene week is het een ongeopend pakketje uit de jaren zestig. De andere keer een duister schilderij of een oud wapen. Achter al die spullen schuilt een spannend verhaal, dat natuurlijk ontrafeld moet worden.

Bennie en Yusuf krijgen daarbij hulp van Gijsje (Willemien Dijkstra), een superslimme UT-student met een spirituele kant. Dit drietal op hun beurt roept de hulp van het publiek in. Bennie doet vier keer per week in een korte video op www.tubantia.nl een beroep op het publiek. Tijdens de ontknopning op donderdag, die het publiek live kan meemaken in de winkel van Bennie, wordt alles duidelijk. Voor wie niet naar de winkel kan komen: elke aflevering van deze spannende maar ook grappige *whodunnit* is online terug te kijken. De regie van *Kennie Bennie* is in handen van Bruun Kruijt, die ook de teksten heeft geschreven. Maarten de Groot schrijft de muziek.

Kennie Bennie vindt om 13.30 en 16.00 uur plaats op de donderdagen 13, 20 en 27 oktober en 3, 10, 17 en 24 november in winkelcentrum Koningsplein aan de Van Loenshof in het centrum van Enschede.

Voor info en tickets: www.wilminktheater.nl

Wie gaat het doen?

Dit is een vraag die me de laatste tijd bezighoudt. De grote opgaven en uitdagingen blijven maar op ons afkomen. We gaan een pittige winter tegemoet waarin veel gevraagd gaat worden van onze veerkracht als samenleving. In een politieke arena die lijkt op een glazen vitrine vol met pronkservies waar elk stapje nauwgezet wordt afgemeten, hopen de dat niet alles kapot dondert. Met politici, die ook niet het lef en leiderschap laten zien dat nodig is, door keuzes voor zich uit te schuiven of veel te laat in te grijpen.

Maar we moeten ook onszelf eens goed in de spiegel aankijken, onszelf wat vragen gaan stellen en antwoorden gaan geven. Wie gaat de komst van de grote stroom vluchtelingen opvangen? Die stroom zal de komende periode niet minder worden door

de hoge voedselprijzen en onrust in de wereld. En door de klimaatverandering zal de stroom vluchtelingen al evenmin afnemen. Kun je het jezelf voorstellen dat de nood zo hoog is dat je je huis, familie, land verlaat voor een barre, onzekere tocht naar een onbekende bestemming? Dat je alles achter je laat met de hoop dat het elders alleen maar beter kan worden. En dan aankomen in Ter Apel, uitgeput, kapot, moe.

Is dit hoe we dat doen?

En wie gaat de energielasten van de zwakste groepen in de samenleving dragen? We willen toch geen Twente waar de grootste lasten bij de groep komen te liggen die deze lasten het minst kunnen dragen. Mensen met een goede baan, die hun huis hebben kunnen isoleren, zonnepanelen kunnen aanleggen en misschien zelfs elektrisch zijn gaan rijden, ja, die zouden de lasten kunnen dragen. Die hebben de mogelijkheid aangegrepen om zich aan te passen. Er is een doelgroep die dat niet kan, minder inkomen heeft, in

tochtige huizen woont. Hoe gaan we zorgen dat we deze groep opvangen?

Wat gaan we doen om deze mensen te helpen? En dan de stikstofcrisis. Wie gaat het doen? Hoe zorgen we dat die 25 miljard gebruikt wordt om de juiste gewenste prikkel te organiseren voor boeren die het moeten gaan doen? Zodat het geld uit het fonds daadwerkelijk op het boerenerf belandt en niet bij nog meer mediators, gespreksgroepen, communicatie, bureaucratie. Hoe zorgen we ervoor dat de boeren overeind blijven in de voor velen in hun ogen haast onmogelijke opgave om hun bedrijf aan te passen aan de wensen van de samenleving?

Dit zijn nog maar een paar thema's die ik aanstip. Veerkracht is wat we nodig hebben. En toch heb ik hoop en zie ik genoeg energie in de samenleving. Mooie ontmoetingen en initiatieven laten zien dat we aan de basis sterker zijn dan wat van hogerop komt. Laten we het noaberschap echt inhoud geven en laten draaien op volle toeren. Het komt erop aan Twente!

We hebben samen wat te DOEN!

Heleen Lansink is melkveehouderster en agro influencer

www.leeftwente.nl

Het allernieuwste woningaanbod aangeboden door de NVM makelaars in het prachtige Twente!

Als eerste op de hoogte zijn van het nieuwste woningaanbod in Twente? Leef Twente geeft je een sneak preview van alle woningen die binnenkort in verkoop komen bij de NVM makelaars in Twente. Het geeft je bovendien een inkijkje in het Twentse leven en alles wat er voor nodig is om optimaal te genieten van dit bijzondere stukje Nederland.

TKKR thuis?

Voor € 15.- ontvangt u TKKR magazine vier keer per jaar thuis bij u op de deurmat.

Word abonnee en lees pakkende verhalen over verleden, heden en toekomst van Twente!

Scan de QR-code en schrijf je meteen in.

TKKR. Thuis in Twente

Morskieft De Twentsche Makelaar

Er komt toch wel een iets andere tijd aan

Morskieft De

Twentsche Makelaar is gevestigd in het mooie, historische centrum van Ootmarsum. Met noord-oost Twente als werkgebied. Frank Morskieft verwacht de komende tijd zijn werkgebied wat uit te breiden, nu Bert Lenderink het team is komen versterken.

Is er nog voldoende aanbod in jouw werkgebied, op dit moment?

'Op Funda zou je zeggen van niet, maar we hebben toch wel behoorlijk wat getekende opdrachten van huizen, die in de verkoop komen. Ook in de vakantieperiode liep het behoorlijk door. Normaal is het dan wat rustiger, maar daar hebben we nu weinig van gemerkt. Mensen, die nu twifelen of ze hun huis wel te koop moeten zetten, gaan toch overstag. Er komt toch wel een iets andere tijd aan. Dus, er komt veel aanbod bij.'

Wat is op dit moment het grootste struikelblok voor kopers, maar ook verkopers?

'De rentestijging. Maar vooral toch ook de energieprijzen. Of je 100 euro in de maand kwijt bent of 300, dat is natuurlijk

Frank Morskieft van Morskieft De Twentsche Makelaar.

een behoorlijk verschil. Dat is meteen van invloed op de verkoopbaarheid van huizen. Oudere huizen, die niet goed of wat minder geïsoleerd zijn, zijn toch wat minder in trek.'

Kun je daar als makelaar iets aan doen?

'Je kunt verkopers aangeven dat het verstandig om, alvorens het huis in de verkoop te zetten, te

verduurzamen. Hiervoor zijn diverse subsidiemogelijkheden.

Verwacht je dat de rente blijft stijgen, de komende tijd?

'Heel moeilijk te zeggen. We zitten een beetje op een kantelpunt. Vorig jaar en het jaar daarvoor hadden we te maken met een behoorlijke waardeinstijging. Op een gegeven moment is het niet meer betaalbaar. Dat is, denk

MAKELAAR
aan het woord

ik, ook niet wenselijk. Feit blijft wel dat er nog steeds een woningtekort is. Vraag en aanbod bepalen de prijs.

Opereer je als makelaar in een bepaald segment van de markt? Eigenlijk niet, we verkopen huizen in elk segment. Op dit moment zitten we over het algemeen in het midden- en wat hogere segment. Maar we maken geen onderscheid tussen een tussenwoning of een villa van een miljoen plus.'

Merk jij iets van de trek vanuit de Randstad naar het oosten?

'We hebben er zelf ook wel eens onderzoek naar verricht. Er is wel sprake van een beweging van west naar oost, maar die was er in de crisistijd ook al. Voor mij is dat niet nieuw. Het is, in elk geval in mijn werkgebied, niet zodat het met tientallen procenten is toegenomen.'

Want ook in het oosten zijn de huizenprijzen natuurlijk gestegen?

'Ja, ook hier heeft de tijd niet stil gestaan en hebben we te maken met de landelijke trend. De huizenprijzen zijn ook hier flink gestegen. ■

Frank Krake: *van rampondernemer tot bestsellerauteur*

TEKST BEN SIEMERINK

Hij behoort tot de best verkopende auteurs in ons land. Van de zes boeken die hij sinds 2013 heeft uitgebracht, zijn er bij elkaar meer dan 150.000 verkocht. De vijf boeken die na zijn debuut *De Rampondernemer* verschenen stonden allemaal in de bestsellerlijst. In het vaderlandse schrijvers- en uitgeverwereldje geldt hij niettemin nog altijd als een buitenbeentje omdat hij alles op eigen kracht doet. Van research, tot het schrijven, het maken van een marketingplan tot de pr en de verkoop. ' Zelf omschrijft Frank Krake (Almelo, 1969) zich als een schrijvende ondernemer. 'Of een ondernemende schrijver. Dat laat ik aan de lezer over.'

Als er na een uiterst turbulente periode van 12 jaar, met evenveel successen als tegenslagen, een eind komt aan zijn bestaan als zelfstandig ondernemer, rolt Frank Krake min of meer per toeval in het boekenvak.

'Nadat ik mijn bedrijf had verkocht, wilde ik nog zoveel andere dingen doen, die me interesseren. Mezelf ontplooiën. Dus ik bedacht, ik ga een boek schrijven. Ik had zoveel shit meegemaakt, maar ook mooie dingen. Je gaat eerst tien keer op je bek voordat je succes behaalt. Alleen praat niemand over de mislukkingen. Ik wilde graag beide kanten belichten. Daar leer je namelijk veel meer van.'

Zijn eerste boek *De Rampondernemer* is in 2013 nog maar net verschenen als Krake te maken krijgt met de eerste tegenslag in z'n nieuwe metier. 'Toen het boek twee weken uit was, belde de uitgever – Pearson Benelux – met slecht nieuws: ik moest de verkoop zelf gaan doen. De hele verkoopafdeling van de non-fictietak werd per direct opgeheven. Toen moest ik zelf met m'n boek naar de boekhandels. Ik kende die wereld helemaal niet, dus dan stoot je eerst tien keer je neus. Daar heb ik veel van geleerd. En dan komt ook weer het ondernemersbloed in je naar boven, hè.' Van *De Rampondernemer* worden uiteindelijk een kleine 10.000 exemplaren verkocht.

Menthol

Na *De Rampondernemer* heeft Frank Krake de smaak van het schrijven te pakken. Hij stuit op het verhaal van 'Menthol', de bijnaam van de zwarte Joseph Sylvester, die in 1927 na veel omzwervingen in Hengelo belandt, van waaruit hij met z'n Babajaba tandpasta als een standwerker op markten heel Nederland leert tandenpoetsen. Zijn opa had nog zaken met hem gedaan.

'Ik had op dat moment een beetje geroken aan het schrijven en uitgeven en gezien hoe anderen in de uitgeverwereld het deden. Ik heb toen met drie uitgevers gesproken, die alle drie wel geïnteresseerd waren. Maar de een vond 't te weinig fictie, de ander te veel en weer een ander vond 't niet literair genoeg. Toen dacht ik: bekijk het allemaal maar, ik doe 't zelf. Ik sta achter het manuscript. Ik heb het uitgegeven en er zijn ruim 20.000 exemplaren van verkocht.'

Rood Bloed

Zijn volgende boek *Rood Bloed* (2017), waarin Joop Munsterman zijn verhaal vertelt over de opkomst en neergang van FC Twente onder diens voorzitterschap, is opnieuw een pijnlijk leerproces voor Frank Krake in de voor hem nieuwe uitgeverwereld. Het boek wordt uitgegeven door *Voetbal Inside*, een imprint van uitgeverij *Overamstel*. Het gaat mis als kort voor de officiële presentatie een digitale versie van het manuscript door de uitgever naar de advocaat van de club wordt gestuurd. Hij stuurde het door naar de raad van commissarissen van FC Twente. Joop de Winter maakt van het complete manuscript een Whatsapp-bericht, dat zich als een olievlek verspreidt. Krake: 'Dat hele manuscript is als een razende rond gegaan. Ik was op dat moment de best gelezen, maar slechts betaalde auteur van Nederland. Had een jaar aan dat boek gewerkt. Er is mij wel gevraagd, waarom schrijf je nou dat boek over Joop Munsterman? Dat kan ik heel goed uitleggen. Ik was oprecht geïnteresseerd in zijn eigen verhaal, niet het verhaal dat in de media over hem verteld werd. Ik ben geen vriendje van Joop, maar ook geen vijand. Ik sta er neutraal in, ben onafhankelijk. Ik heb een jaar lang uitstekend met Joop gewerkt.'

Volgens Krake heeft zo'n 99 procent van de mensen, die de app hebben gekregen, het boek uiteindelijk niet gekocht. 'Maar het meest jammer vind ik nog dat die het ook niet hebben gelezen! Niemand gaat even op z'n telefoontje even 400 pagina's manuscript lezen. Tegelijkertijd zeggen ze wel: ik hoef 't boek niet meer te kopen want ik heb het al. De verkoop viel daardoor tegen. Uiteindelijk zijn er nog wel zo'n 10.000 van verkocht. Maar dat hadden er 50.000 kunnen zijn.'

Een goede leerschool stelt Krake achteraf nuchter vast. 'Ik heb daarna nooit meer – zelfs niet als de redactie van *Jinek* daarom vroeg – een manuscript digitaal verstrekt. Ik weiger 't, zelfs als de koning er om vraagt. Ik laat nu bij de printshop 20, 30 exemplaren van het boek uitprinten. Dat kunnen mensen dan per post krijgen.'

Machtige media

Van *Rood Bloed* heeft Frank Krake ook geleerd hoe machtig de media zijn. Hoe je kunt worden neergezet, geframed. 'In het boek zegt Joop Munsterman – ik heb 't nageteld – 39 keer: Ik had dit anders moeten doen, of woorden van gelijke

strekking. En wat kopt de *Twentsche Courant Tubantia*? *Munsterman geeft vooral anderen de schuld*. En de *Telegraaf* had de kop: *Munsterman steekt hand in eigen boezem*. Zelfde boek, hè!'

Bovenop al deze tegenslag komt dan ook nog dat *Rood Bloed* – nota bene uitgegeven door *VI* – niet bij het bij de gelijknamige, veelbekeken voetbaltalkshow op tafel komt te liggen. Wilfred Genee en Johan Derksen hebben net een weer eens hoogoplopende ruzie bijgelegd en met elkaar afgesproken het niet over het boek te hebben, want dat zou wel eens een splijtzwam kunnen zijn. Krake: 'Je had twee kampen als het om Joop Munsterman ging. Genee zat in het *AD*-kamp, met Sjoerd Mossou, waar de *Twentsche Courant Tubantia* ook deel van uitmaakte. Johan Derksen in het *Telegraaf*-kamp, met Valentijn Driessen. Dus, je had twee kampen tegenover elkaar die dan zouden gaan knallen. Ik dacht, laat maar knallen, dat is goed voor de verkoop. Maar de heren aan tafel hebben anders besloten omdat ze de lieve vrede wilden bewaren. Ongewild werd ik speelbal in dit mediaspel. En ik kon er niks aan doen.'

De laatste getuige

Zijn vervelende ervaringen bij het uitbrengen van *Rood Bloed* doen Frank Krake besluiten om bij z'n volgende boek *De laatste getuige* alles weer in eigen hand te houden. Dat boek vloeit voort uit een ontmoeting met Wim Aloserij,

DE LAATSTE GETUIGE is in alle opzichten het meest succesvolle boek van Frank Krake tot nu toe. Het boek is inmiddels vertaald in het Engels, Amerikaans, Italiaans, Frans, Sloveens, Servisch, Hongaars, Roemeens en Russisch. In 2018 wordt *De laatste getuige* door Hebban, de koepel van leesclubs, uitgeroepen tot Boek van het Jaar. In de Top 100 van best verkochte boek van de CPNB staat *De laatste getuige* op plek 38.

als hij voor de stichting Vriendenkring Neuengamme een lezing houdt over Menthol. Na de lezing vertelt Aloserij hem dat hij in drie kampen heeft gezeten: Amersfoort, Husum en Neuengamme. Krake: 'En op die boot, voegde hij daar nog aan toe. Welke boot, vroeg ik. De *Cap Arcona*! Wim zat, vlak voor de bevrijding, met 7000 medegevangenen op die oceanastomer toen deze door een RAF bommenwerper een voltreffer kreeg.'

Krake ziet na deze eerste ontmoeting meteen een boek in het aangrijpende verhaal van Wim Aloserij. En als hij zich door een dik boek over kamp Neuengamme heeft geworsteld, maakt hij een afspraak met Wim om diens verhaal op te tekenen. 'Ik bood aan hem op te zoeken in Lochem, maar hij wilde per se bij mij komen in Hengelo. Daar kwam hij aangetuift in z'n autootje, 93 jaar, hè.'

Wim Aloserij maakt de eerste weken na het verschijnen van het boek het succes nog mee, als hij met Frank Krake toert om het boek te promoten. *Nieuwsuur* maakt opnamen van hem in Neuengamme. Het is de bedoeling dat Aloserij op 3 mei, de dag waarop de *Cap Arcona* is vergaan, in een boot de Oostzee op zal gaan om een kran in zee te werpen voor de slachtoffers. Maar een dag ervoor, op 2 mei, overlijdt hij in z'n slaap in een hotelkamer in Hamburg.

4 Mei speech

Twee dagen later, op 4 mei tijdens de Dodenherdenking zou Aloserij in de Nieuwe Kerk in Amsterdam een speech houden. Krake: 'Die speech had ik nog met hem doorgenomen. Toen kwam het Nationaal Comité 4 en 5 Mei: meneer Krake wilt u die speech niet houden? Ik sta vaak op een podium, maar dat is wel de zwaarste minuut uit m'n

leven geweest, daar in de Nieuwe Kerk. Iedereen was daar. Koning, koningin, het hele kabinet, live op tv. Nog geen 48 uur na Wim's dood, moest ik zijn speech uitspreken. En vervolgens 's avonds door naar RTL Late Night. Het wrange was – Wim was zelf koopman eersteklas, een echte ondernemer – dat de verkoop van het boek nog weer een extra boost kreeg. Als hij vanaf een wolk meekeek, moet hij daarom gelachen hebben. Er zijn meer dan 60.000 exemplaren van *De laatste getuige* verkocht. En het loopt nog altijd. Binnenkort komt er weer een nieuwe druk. Het is ook een imponerend boek. Een verhaal dat je onder de huid kruipt. Die man was zo bijzonder en zijn verhaal is ook zo indrukwekkend.'

Hoe wordt er in de boekenwereld tegen jou aangekeken? Je doet alles zelf. Je bent succesvol.

'Kijk, de hele boekenwereld is nogal conservatief. Dat zijn mensen die soms verwonderd zijn over de boeken die ik schrijf en hoe ik die in de markt zet. Voor hen ben ik een vreemde eend in de bijt. Omdat ik twee keer een boek bij een uitgever heb uitgebracht, ken ik de processen daar. Daardoor heb ik het gevoel dat ik bij het uitbrengen van een nieuw boek niet met 1-0, maar met 10-0 achter sta. Omdat ik alles zelf moet doen. Dat betekent dat ik de lat zo hoog leg, dat ik er zelf bijna niet overheen kan. Een boek van mij moet kwalitatief top zijn. Goed papier, twee kleuren druk, mooi vorm gegeven, met een redacteur en een eindredacteur. Kosten noch moeite worden gespaard om het er kwalitatief zo goed uit te laten zien, dat niemand kan zeggen: oh, dat heeft iemand zelf gedaan.'

Slimme marketier

Krake heeft er geen moeite mee dat mensen hem een slimme marketier noemen. 'Dat mogen ze zeggen en dan zeg ik, dankjewel. Maar er zijn heel veel fantastische boeken, die niet goed over het voetlicht komen omdat het ontbreekt aan goede marketing. Omgekeerd zijn er ook boeken, die enorm gehypet worden, maar toch door de mand vallen omdat de recensies en reacties niet goed zijn. Ik probeer beide te doen. Er komen in Nederland ieder jaar 15.000 nieuwe boeken uit. Ieder jaar! De kunst is om dan boven het maaiveld uit te steken. Weet je, zo'n boek is mijn kindje, alles van mij zit daar in. Van aanzet tot uitvoering. Daar staat mijn handtekening onder. Daarom maak ik altijd een uitgebreid marketingplan, soms wel van zes

kantjes, of zo. Sterker nog, ik begin niet aan een boek als ik niet zeker weet dat het ook goed te verkopen valt. Ik dompel mij helemaal onder in een onderwerp. Het kruipt onder m'n huid. Het is niet zo maar een kunstje wat je doet. Dus aan het begin van het proces moet al duidelijk zijn hoe het in de markt kan worden gezet.'

Als mensen hem vragen of hij een schrijver of een ondernemer is, zegt hij dat hij beide leuk vindt. 'En het ene kan niet buiten het andere. Ik word wel eens benaderd door mensen die vragen of ik hun manuscript wil uitgeven. Dat doe ik nooit. Ik heb m'n eigen uitgeverij *Achtbaan* en daar geef ik alleen m'n eigen boeken mee uit. Ik heb niet de ambitie om uitgever te worden. Dan ben ik mijn unieke positie kwijt, die mij ook wel helpt om telkens boven die 15.000 nieuwe boeken uit te stijgen. Nu komt er eens per twee jaar of zo een boek van mij. Wanneer ik als uitgever met zes boeken per jaar moet komen, dan ben ik een van de velen. Dan moet ik ook de media constant benaderen: er komt weer een nieuw boek van mij. Dat vind ik helemaal niet leuk. Daar heb ik geen zin in.'

Hoeveel boeken moet je eigenlijk verkopen om van een succes te kunnen spreken?

'De definitie van een bestseller is geloof ik 10.000. Maar, wanneer ben je zelf tevreden? *De grootste bankoverval aller tijden* is een groot succes. Staat een half jaar in de bestsellerlijst. Kwam op 2 binnen. Het op een na best verkochte

boek van Nederland! Fantastisch! En toch ben ik niet tevreden. Er zijn er nu meer dan 35.000 van verkocht en dat worden er wel 40.000. Maar dat moeten er 100.000 zijn! Dat boek moet gewoon iedereen lezen! Dat is toch een evergreen. Makkelijk, toegankelijk, met een spectaculair onderwerp. Daar moet je toch 100.000 boeken van kunnen verkopen?! Dat lukt niet en dat zit me dan dwars! Dan denk ik: wat kan ik nog meer doen? Ik heb voor het boek in de marketing nergens het woord Almelo gebruikt. Bewust. Want dan loop je het risico dat het wordt afgedaan als een regionaal verhaal. Maar het is de grootste bankoverval ter wereld, verdomme! Er zijn er meer dan 30.000 buiten Overijssel verkocht.'

Dat je bij het uitgeven van een boek ook gewoon domme pech kunt hebben, ondervond Frank Krake met *Hannelore, het meisje uit de sekte*. 'Het boek kwam uit in 2020 en een maand later ging de boekhandel dicht vanwege corona. Ik had een grote pr-actie voorbereid. Etalages ingericht bij 100 AKO-boekhandels, op stations en op Schiphol, allemaal betaald. En vervolgens, pats boem, lockdown. Uiteindelijk zijn er nog 17.500 boeken verkocht, maar ik heb er nog een heleboel op voorraad. En dat is gewoon waardeloos. Er is nog wel een optie op het boek voor een tv-serie, maar we zijn nu twee jaar verder en ik hoor dat de financiering nog steeds niet rond is. Ik ben een nuchtere Tukker, dus, eerst zien dan geloven.'

ZO'N TWAALF JAAR ONDERNEMERSCHAP, MET VALLEN EN OPSTAAN,

ligt in 2013 ten grondslag aan het eerste boek van Frank Krake: *De Rampondenemer*. In dat boek beschrijft hij – ter lering en vermaak – de vele ups en downs die hij beleefde als commercieel directeur en later directeur/eigenaar van de Enschedese tuinmeubelfabrikant Unimeta BV. Met het bedrijf overleeft hij verschillende 'rampen', van de vuurwerkcramp in Enschede tot het SARS-virus en van 9/11 tot het faillissement van een toeleverancier.

Als Krake in 2005 door het faillissement van Unimeta zonder werk of uitkering thuis komt te zitten, recht hij z'n rug en begint een nieuw bedrijf in tuinmeubelen: Bukatchi BV. Dit bedrijf groeit onder zijn leiding uit van 4 naar bijna 20 medewerkers, met een omzet van meer dan 10 miljoen euro en vestigingen in Hengelo, China en Indonesië.

In 2012 verkoopt hij het bedrijf, waarna hij nieuwe wegen inslaat als schrijver en uitgever. Frank Krake heeft de part-time studie Master of Marketing Strategy aan de Rijks Universiteit Groningen succesvol afgerond. Zijn wetenschappelijke publicatie verschijnt in 2005 in het Amerikaanse wetenschappelijke tijdschrift 'Journal of Product & Brand' en wordt onderscheiden met een award voor het beste artikel van dat jaar.

Frank Krake levert de verzamelde stemmen persoonlijk af bij de CPNB in Amsterdam

NS Publieksprijs

Frank Krake heeft zich er bij neergelegd dat hij blijkbaar niet voldoet aan het profiel, zoals de jury's van boekenprijzen het graag zien. Toen hij er achter kwam dat het alleen bij de NS Publieksprijs mogelijk was invloed uit te oefenen om genomineerd te worden, greep hij z'n kans. 'Er worden zes boeken genomineerd. Daar heb je geen invloed op. Voor de zevende kunnen mensen zelf een boek nomineren. Dat biedt perspectief, dacht ik. Alleen was het de afgelopen 20 jaar nooit iemand gelukt om daar tussen te komen, want je moet minstens net zoveel stemmen halen als de zes genomineerden. Daar heb ik toen voor mezelf een plan voor gemaakt. Ik ben in eerste instantie heel Twente

door gegaan om stemmen te werven, op markten gestaan, promotieteam ingehuurd, bij FC Twente na een wedstrijd bij de TOS 500 stemmen opgehaald. Toen dacht ik: ik laat me geen kunstje flikken. Ik ga het niet digitaal doen, want als ik mensen digitaal hun stem laat uitbrengen, heb ik er geen invloed op wat er met die stemmen gebeurt. Dus, ik heb heel conventioneel mensen laten stemmen op een kaartje. Uiteindelijk heb ik meer dan 7000 stemmen opgehaald. Die heb ik in twee doorzichtige kunststofboxen persoonlijk in Amsterdam bij de organisatie van de CPNB afgeleverd. Hier, 7000 stemmen! Dat was nog nooit gebeurd. Toen konden ze niet meer om me heen en werd ik uitgenodigd in DWDD.'

En daar zat je toen aan tafel met de zes genomineerden bij de bekendmaking van NS Publieksprijs. Als een buitenbeentje.

'Ja, dat was wel grappig. Ik zag ook wel de verwonderde blikken: wat moet die vent hier nou. Uiteindelijk ben ik derde geworden, hoorde ik achteraf. Na afloop van de uitzending kwamen uitgeverij naar me toe. Ben je al met een volgend boek bezig? Kunnen we eens een kop koffie drinken?'

Maar je kiest toch ook zelf voor een rol als buitenbeentje?

'Kijk, ik schrijf gemakkelijk leesbare boeken. Bij mij weet je aan het einde van een zin ook nog steeds hoe die begonnen is. Bij de zogenaamde echte literatuur denk ik vaak, pffff, geen doorkomen aan. Er is een hele kliek in Nederland die dat ophemelt. Dat houdt elkaar allemaal in stand. Bijvoorbeeld bij de NPO, waar men elkaar balletjes toespeelt. *Brommer op zee* is ook zo'n programma. Die vissen allemaal in dezelfde vijver. Daar val ik compleet helemaal buiten. Maar ik zou best in meer programma's over boeken willen aanschuiven in de media. En je hebt het radioprogramma *OVT* van de VPRO, dat gaat over geschiedenis, nota bene! Elk nieuw boek over historie wordt daar onder de aandacht gebracht en ik wacht nog steeds op een uitnodiging! Ja, dat haalt 't slechtste in me boven. Neem de Libris Geschiedenisprijs. In de doelstelling staat dat een boek moet gaan over een historisch verhaal, dat bij een breed publiek onder de aandacht moet worden gebracht. Van mijn boek *De laatste getuige* is 90 procent buiten Overijssel verkocht. Ik breng het boek letterlijk over de IJssel! Er zijn uitgebreide artikelen verschenen in *Geschiedenis Magazine* en *Quest Historie*, het voldoet in alle opzichten aan de doelstelling van de Libris Geschiedenisprijs. Maar, weer niet genomineerd!'

Heb je de illusie, dat je er toch nog bij gaat horen. Of wil je dat ook helemaal niet?

'Laat ik het zo zeggen, ik krijg geen support uit de literaire hoek. Alles bij elkaar heb ik meer dan 150.000 boeken verkocht. Mijn laatste vijf boeken hebben allemaal in de bestsellerlijst gestaan. Volgens mij doe je dan iets goed. Daar gaat men aan voorbij – en dat is hun goed recht – maar dat betekent dat ik het op eigen kracht moet doen en m'n eigen weg daarin moet zoeken. Ik moet er wel bij zeggen, de inkoopafdelingen van de afnemers, de boekenketens, die staan heel positief tegenover mijn boeken. Die

denken gewoon commercieel; voor hun is het extra omzet.

Sponsoring VI

Dat Frank Krake eigenzinnig z'n ding doet en zich niets aantrekt van conventies in de boekenwereld, bleek onlangs nog weer toen hij sponsor werd van de talkshow VI. Uitgerekend op het moment dat Johan Derksen in opspraak raakte door de zogeheten kaars-affaire. 'Johan werd in de ban gedaan. Vooral door mensen, die niks met voetbal hebben en al helemaal niks met Johan Derksen. Toen ik vervolgens het programma ging sponsoren, werd ik daar in meegezogen. Hoe kun je dat nou doen, kreeg ik te horen. Belachelijk! Commercieel gezien werkt dat fantastisch, ik had binnen een week mijn investering terugverdiend, maar het is natuurlijk koren op de molen van de critici. Maar ik bereikte juist een hele nieuwe doelgroep.'

Staat er alweer een nieuw boek op stapel?

'Ik heb altijd even tijd nodig als ik een boek heb uitgebracht. Normaal gesproken doe je als auteur onderzoek, je schrijft, levert het manuscript in bij de uitgever en klaar. Vervolgens laat je het even

bezinken, maakt je kop leeg en dan begin je na een paar maanden weer aan iets nieuws. Maar als ik klaar ben met schrijven, dan geef ik het manuscript door aan mezelf. En dan ben ik de uitgever en begint er weer een enorme klus waar ik helemaal op los kan.'

Dan zet je een andere pet op?

'Ja, ik zet m'n onderzoekerspet en auteurspet af en zet m'n ondernemerspet op. Dan wil ik gewoon zoveel mogelijk boeken verkopen. Heel plat. Dat vergt zo veel. Mijn laatste boek kwam uit in maart en ik ben, tot we in juli op vakantie gingen, alleen maar bezig geweest om dat boek in de markt te zetten en te houden. Pas na de vakantie kan ik weer voorzichtig over een nieuw project gaan nadenken. Er loopt van alles, maar nog niets concreets. Mensen

kennen me inmiddels omdat ik altijd met bijzondere verhalen kom, dus ik word van alle kanten benaderd met suggesties voor een boek. In 99 procent van de gevallen kun je er niks mee, maar ik vind het zelf ook veel te leuk om iets uit te zoeken of ergens achter te komen. Op dit moment ben ik een beetje aan het freewheelen. Er komt vanzelf wel weer iets anders, of misschien ook niet. We gaan het zien.'

Tot nu toe schrijf je enkel non-fictie. Heb je de ambitie nog eens een roman te schrijven?

'Zeg nooit nooit. Maar bij non-fictie ligt wel mijn kracht, denk ik. Ik speel wel eens met de gedachte een roman te schrijven, maar ik weet eigenlijk niet waar ik aan begin. Dat zou een hele zoektocht worden. Er is nog wel een soort tussenvorm, een historische roman. Ik heb net het boek *Phoenix* van Bert Wagendorp gelezen over landverhuizers uit Winterswijk, die naar Amerika trekken. Daar zit heel veel historisch onderzoek in, dat lees je door het hele boek heen, maar het is een historische roman.' ■

'Grootste bankoverval' krijgt een vervolg

FRANK KRAKE WERKT OP DIT MOMENT aan een nieuw boek dat in het voorjaar van 2023 op de markt gebracht zal worden. Het belooft wederom een spraakmakend verhaal te worden dat in het verlengde ligt van 'De grootste bankoverval aller tijden'. Een soort toegift, met raakvlakken aan de bankoverval. Het boek, vormgegeven in een dunner maar smaakvol ontwerp, zal ook weer prachtige historische foto's

en hele bijzondere oude documenten bevatten. Inmiddels zijn er 35.000 exemplaren verkocht van 'De grootste bankoverval aller tijden', waarvan 1500 door Boekhandel Broekhuis. Het 1500ste exemplaar is overhandigd aan Lynn van Walderveen, kleindochter van Wim van Walderveen, een van de verzetshelden die op 15 november 1944 46 miljoen gulden buitmaakten op de Duitsers.

De bubbel

‘Wat doen ze met de doden?’ Henryk keek me aan over zijn bord.

Ik hoorde hem, maar reageerde niet. Henryk stelde wel vaker rare vragen. Hij was mijn kamergenoot.

Ik negeerde hem.

Mijn gedachten waren bij het geschenk dat Eric me gegeven had. En aan het handgeschreven briefje dat hij erbij had gedaan. ZO GAAT HET stond erop. Meer niet. Geen ‘gefeliciteerd’. Geen ‘ik mis je’. Eric was mijn broer.

TEKST TOM LUTTIKHUIS

De zoemer die de lunch aankondigde was net gegaan. De eetzaal was vol. Meer dan honderd tafels. Kunstmatig gekweekte bloemen die in plastic potten geplant waren, gaven de ruimte sfeer. Minstens drie potten per tafel. We zaten op spartaanse banken en bogen ons over het middagmaal. We waren met een paar duizend. Drieduizend negenhonderdachtenzestig om precies te zijn. Allemaal mannen. Allemaal wit. Allemaal tussen de dertig en veertig jaar oud. We hadden honger – kleren maken was vermoeiend werk – en we aten vlees. Worstenbroodjes.

Elders, in Koepel 14 bijvoorbeeld, deden ze dat niet. Daar zaten de vegetariërs. En in Koepel 6 waren ze al helemaal gek. Die zat vol met veganisten. Of nou ja, vol ... er waren niet meer dan tweehonderd mannen daar, een stelletje sojabonen met geitenwollensokken. Het enige voordeel aan bomen knuffelen was dat je ruimte had; zij hoefden geen stapelbed te delen met een ander. Ik wel. Maar goed, in mijn Koepel aten we tenminste vlees.

Ik nam een hap. Het worstenbroodje smaakte heerlijk.

Zo gaat het.

In Jaar 3 werd begonnen met de bouw van Koepels.

Nu was het een prachtige meidag in Jaar 13. De lucht was een donkergroen waas. Onder het glas was het ijskoud, maar dat merkte niemand; de ventilators bliezen warme luchtstromen door de Koepel. De ochtendzon werd gesimuleerd door lichtbakken die aan het geraamte van de Koepel hingen, honderden meters boven me. Het was zondag. Ik was vrij. Er was veel veranderd, maar dat niet: zondag was nog steeds zondag en op zondag was je vrij.

Ik zat op een bankje in het buiten dat binnen was. Er stond een bloempot in het gras. Ik strekte mijn rug en sloeg mijn benen over elkaar. Mijn ruggengraat kraakte. Ik bekeek het omslag van het geschenk waar ik zo lang op had moeten wachten. Een oog. Een jaartal. Het boek was dik. Het zou wel even duren voordat ik het uit had. Ik was niet zo’n lezer. Eric wel. Het handgeschreven briefje stak eruit. Wat ging er zo? Ik wilde het boek net openslaan toen een gedaante in het kunstmatige licht stapte.

‘Wat lees je, broeder?’

Ik keek op. Henryk. Hij knikte naar het boek.

‘Weet ik niet. Het is een cadeau van mijn broer. Voor mijn verjaardag. Ik kreeg het gisteren. Ik moet nog beginnen.’ Ik hief het boek op en liet het glanzende omslag zien.

‘Eng’, zei Henryk. ‘Dat oog. En het lijkt oud.’

‘Ja’, beaamde ik, met mijn vinger tikkend op het jaartal op het omslag.

‘Welke broeder heeft het je cadeau gedaan?’

‘Geen. Het is van mijn broer. Mijn natuurlijke broer. Hij leeft in Koepel 7’, voegde ik er ter verduidelijking aan toe.

‘Ah.’ Henryk probeerde begripvol te klinken, maar er viel een schaduw over zijn gezicht bij het horen van het koepelnummer. ‘Wanneer zei je dat je jarig was?’

‘Februari.’

Het had ze bijna vier maanden gekost om het boek bij me te bezorgen. Eric en ik waren gescheiden. Communicatie tussen Koepels was stroperig. Op zijn best.

‘Dikke stront in een trechter’, zuchtte Henryk. ‘Hoe oud ben je geworden, broeder?’

‘Zesendertig.’ Ik keek omhoog. ‘Ik wou dat ik naar buiten kon.’

Henryk schudde zijn hoofd en lachte meelijvol. ‘Dan sterf je. De gassen.’

‘Ik weet het. Maar toch ... ik wou dat ik naar buiten kon.’

‘Niks aan te doen, broeder. Zo hebben ze het ingericht. Zo houden ze ons klein.’ Henryk volgde mijn blik en observeerde de dikke groene lucht achter het glas. ‘Heb je zin in een potje klaverjassen? Vlad en Hans doen mee, maar Guy is weg, dus we komen iemand tekort.’

Ik wilde liever lezen, maar ik hield mijn boek dicht. Ik wilde liever alleen zijn, maar ik ging mee. Ik wilde dat ik naar buiten kon, maar ik bleef binnen.

Zo gaat het.

Buiten de koepel stormde het. Dikke, groene druppels tikten tegen het glas. Zo nu en dan klonk een donder. Atoomstorm. Wij zaten binnen. Veilig. Op de bloemen in de potten na waren we de enige levende wezens in de eetzaal. Vlad knikte naar de klok aan de muur. De grote wijzer was de dertig gepasseerd. ‘We kunnen nog net een potje spelen voor de lunch.’

‘Ik moet je waarschuwen’, zei ik. ‘Erg goed ben ik niet.’

Henryk haalde zijn schouders op. ‘Geeft niks, broeder. Dat was Guy ook niet. Hij speelde als een Rus in 2022.’

Mijn ogen schoten van Henryk naar Vlad, die zijn hoofd schudde en met zijn ogen rolde.

‘Zo roekeloos?’ vroeg ik.

Ongemakkelijk schoof ik heen en weer. Gniffelde zenuwachtig. Ik keek om me heen en stelde opgelucht vast dat er niemand in de zaal was. Zulke grappen maakte je niet. Zo grof. Maar Henryk zei wel vaker van dat soort dingen. ‘Waar is Guy eigenlijk?’

‘Koepel 18’, mompelde Vlad. ‘De mazzelaar.’

Een tinteling prikkelde mijn kruis. Ik

En een paar keer werden dertig van ons afgevaardigd naar Koepel 30. Daar ontmoetten ze vrouwen. Echte vrouwen.

schoof heen en weer op mijn stoel en probeerde mijn opwinding te verbloemen door te fluiten. ‘De vrouwenkoepel. Dus hij is één van de dertig.’

Iedere maand werden de inwoners van onze Koepel onderworpen aan vruchtbaarheidstests. Een arts verwees ons naar een kamertje vol met plaatjes van vrouwen. Daar moesten we blijven totdat we sperma in een buisje hadden gedeponeerd. En een paar keer werden dertig van ons afgevaardigd naar Koepel 30. Daar ontmoetten ze vrouwen. Echte vrouwen. Geen plaatjes. Ze hadden een uur om elkaar te leren kennen. En nog eens een uur om te doen waarvoor ze samengebracht waren. Daarna werden de mannen tijdelijk ondergebracht in een andere Koepel, om bij te komen. Drie maanden later keerden ze terug. En weer

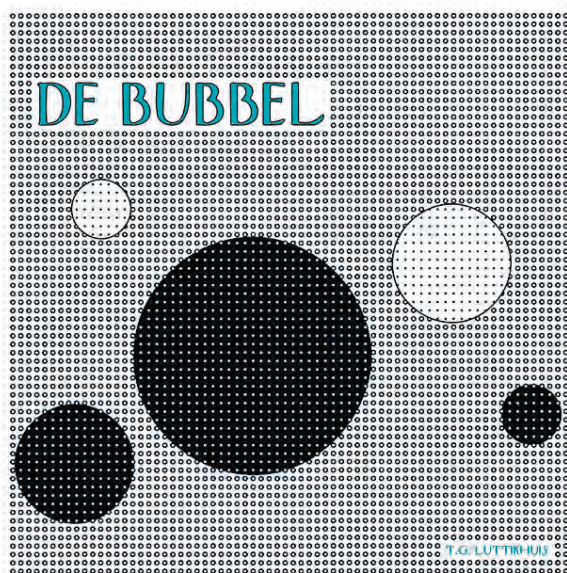
en panna’s. Proberen om Ronaldinho na te doen. Of Messi. Maar dat lukte nooit. Ik kwam niet verder dan de pirouette van Zidane. Geleerd via YouTube-filmpjes. Eric kon een mooie akka: buitenkantvoet en dan in een beweging de bal met de binnenkant doorslepen. Hij was een millenniumkind. Geboren in het jaar 2000. Al begon de jaartelling in 2022 weer op nul.

‘Ja, broeder’, voegde Vlad eraan toe. ‘Het is geen mikado! Je lijkt wel zo’n spleetooi in Koepel 39!’

Ik ontwaakte uit mijn gedachten. Schoof de pot met bloemen aan de kant om ruimte te maken, schudde, deelde en draaide troef.

‘Harten is troef.’

‘Mooi zo’, zei Henryk met een stalen gezicht.

zes maanden later werden hun kinderen geboren. Ze zouden ze nooit zien. Zo ging het. In een goed jaar kwamen er tien kinderen bij. In een slecht jaar nul. Zo werd de toekomst van de mensheid geborgd. Zo ging het.

‘Kom op, broeder. Delen!’

Ik wilde dat ik niet was ingegaan op de uitnodiging om te klaverjassen. Ik wilde dat ik naar buiten kon. Mijn gedachten dwaalden af naar vroeger. Ik dacht aan Eric. Mijn broer. Mijn natuurlijke broer. Ik dacht aan de tuin waarin we samen voetbalden. Het was een echte tuin. Met echt gras dat groeide door echte zonnestralen en echte regenval. We gebruikten twee bomen als doelpalen. Er zaten insecten op de stam en vogels in de takken. Toen letten we daar niet op. Maar terugkijkend was het bijzonder. Toen waren we alleen maar bezig met akka’s

‘Je bluft.’

‘Misschien. Misschien niet.’ Henryk ging rechtop zitten.

Een enorme donderslag. Direct opgevolgd door een heldere fliets.

Ik schrok. Keek omhoog.

‘Maak je niet druk, broeder. We zitten veilig in de koepel.’

‘Het is geen koepel’, zuchtte Henryk. ‘Het is een bubbel.’

Niet veel later kondigde een mechanisch gezoem de lunch aan. De wijzers van de klok kusten elkaar. Twaalf uur. We waren halverwege ons spel. De stand was gelijk.

We aten een worstenbroodje.

Zo gaat het.

Werk.

Mijn armen wogen zwaarder met iedere trui die ik vouwde. Ik verveelde

me. Wilde het boek lezen dat ik van Eric gekregen had. Dacht aan dat briefje dat erbij zat. Wat ging er zo? Ik wierp een blik op het dak van de koepel. Het glas was wazig. Donkergroene smurrie droop omlaag. Het regende. Atoomregen. Dood uit een wolk. Ik was blij dat ik binnen was. Ik keek naar de klok. Kwart voor twaalf. Bijna lunchtijd.

Vlad kwam. Hij duwde een kar met pagemaakte truien voort. De laatste lading die gevouwen moest worden. Zo ging het. In onze Koepel werden truien gemaakt. Een andere Koepel zorgde voor pantalons en verderop werd het ondergoed gemaakt. Brood kwam uit Koepel 23. Water uit Koepel 16. Zo ging het.

Vlad parkeerde de kar naast de vouwtafel. Op iedere hoek van de tafel stond een bloempot. ‘Heb je het gehoord?’ vroeg hij.

Ik schudde mijn hoofd. Ik had niets gehoord.

‘Henryk is vanochtend overgeplaatst.’

‘Oh.’ Ik was niet verbaasd. Ik had mijn kamergenoot de laatste tijd steeds vaker betrap op vreemd gedrag. Voor het slapengaan hield hij hele redes tegen het plafond van onze kamer vol met vragen die begonnen met waarom. En dat was nooit goed. Waarom zijn we hier? Waarom zijn zij daar? Waarom smaakt het vlees zoals het smaakt? Wat doen ze met de doden? En dan die grap over de oude tijd. ‘Rus uit 2022.’ Wie deed zoiets?

Vlad pakte een trui uit de kar en sloeg een mouw dubbel.

‘Wat doe je nou?’ vroeg ik. ‘Dat is mijn taak. Je hoeft me niet te helpen.’

Vlad knikte plichtbewust en stapte weg. Terwijl ik vouwde, wachtte hij, zijn handen op zijn rug en zijn schouders omlaag hangend totdat de zoemer ging.

‘Kom’, zei Vlad en ik kwam.

We begaven ons richting de eetzaal en aten een worstenbroodje.

Zo gaat het.

Ik lag in bed. Mijn stapelbed. Het was fijn om de kamer voor mezelf te hebben, maar ergens voelde het leeg. Die leegte deed me denken aan vroeger.

Aan Eric.

In Jaar 1, toen de bommenregen stopte en de lucht donkergroen kleurde, hield het geweld aan. Een oorlog eindigt niet met een vredesverklaring. Overlevenden clusterden samen in clans. De clans die toegang hadden tot technologie werden groot. En gevaarlijk. Het waren net bijen, zwermend van bloem naar bloem. Al namen ze levens in plaats van stuifmeel en zaaiden ze dood in plaats van groei. In Jaar 2, toen het geweld zijn piek bereikte,

sloten de leiders van de grootste clans, CapHyve, in wat ooit de Verenigde Staten van Amerika was, en VOLT23, dat het voormalige EU-blok representeerde, een overeenkomst in het belang van het voortbestaan van de mensheid. In Jaar 3 werd begonnen met de bouw van Koepels. Op iedere nog leefbare plek in de wereld. Om geweld voorgoed te beëindigen. Toen ze klaar waren, in Jaar 5, werden de overlevenden ingedeeld in groepen. Zwarten en witten werden het eerst gescheiden. Geweld bleef. Mannen en vrouwen volgden. Geweld bleef. Toen werden religies gescheiden. Daarna politieke overtuigingen. Stedelingen en plattelandslui. Slimmen en dommen. Ik werd als mannelijk, atheïstisch, socialistisch, wit lid van VOLT23 met een IQ van 98 samen met drieduizend negenhonderdzevenenzestig soortgelijken ingedeeld in Koepel 19. Coördinaten: 52.4338° N, 6.8847° E. Een voormalige heide in een klein natuurgebied in een Nederlandse regio die ooit Twente heette, maar daar was weinig meer van over in Jaar 5. Eric werd ingedeeld in Koepel 7, als mannelijk, atheïstisch, kapitalistisch, wit lid van VOLT23 met een IQ van 95, samen met zeventienduizendertig soortgelijken. Coördinaten: 50.1109° N, 8.6821° E. Dat was meer dan zes jaar geleden. We hadden elkaar nooit meer gezien en, op een paar brieven die verzonden werden op verjaardagen na, ook geen woorden gewisseld.

Eric.

Ik miste hem. Zijn gezicht dat altijd vrolijk leek door de omhoog krullende lippen. Zijn stem die me zelfs tijdens de grootste bommenregen nog kalmeerde. Zijn sterke armen die zo vaak om mijn schouders sloegen als ik ineengekrompen op de koude grond van de schuilkelder zat.

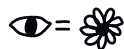
Een voormalige heide in een klein natuurgebied in een Nederlandse regio die ooit Twente heette, maar daar was weinig meer van over in Jaar 5.

Meer dan de helft van vrijwel iedere bladzijde was met een dikke viltstift doorgestreept. Fucking Eric; hij was geen spat veranderd; was nog steeds de belerende betweter die zijn wereldbeeld aan me opdrong.

Eric.

Ik knipte de lamp op mijn nachtkastje aan. Ik pakte het cadeau. Dat dikke boek. Het waakzame oog op het omslag. Het jaartal erboven. Zestien jaar voor de geboorte van Eric. Vijftien jaar voor mijn geboorte. Ik sloeg het open. Voor het eerst. Het handgeschreven briefje van Eric viel eruit. Ik hield het in het licht en knipperde verbaasd.

Onder de woorden ZO GAAT HET was een minuscule potloodtekening gemaakt en weer weggegomd. Maar in het licht van het nachtlampje was het reliëf goed zichtbaar.

Ik begreep het niet. Sloeg het boek open. Bladerde wat. Fronste. Zuchtte geërgerd. Bladerde verder, papier verfrommelend met iedere nieuwe pagina die ik omsloeg. Mijn ademhaling werd luider, een ader klopte op mijn slaap. Ik beet mijn tanden op elkaar en snoof.

Eric.

Ik smiet het boek weg.

Het was waardeloos.

Een slechte grap. Of erger nog: een respectloze belediging!

'Klootzak!' foeterde ik.

Meer dan de helft van vrijwel iedere bladzijde was met een dikke viltstift doorgestreept. *Fucking Eric*; hij was geen spat veranderd; was nog steeds de belerende betweter die zijn wereldbeeld aan me opdrong; was nog steeds een

arrogante etterbak die dacht dat hij het allemaal beter begreep. Geen wonder dat hij in Koepel 7 geplaatst was ...

Eric.

... die rechtse zak!

Ik was blij dat ik hem nooit meer hoefde te zien. En ik hoefde ook niks meer van hem te hebben. Volgend jaar zou ik zijn cadeau direct bij het vuil flikkeren. Nog beter: ik zou hem geen brief meer sturen. Laat hem lekker sterven in dat kapitalistische hol van een Koepel 7!

Ik reikte naar de schakelaar van mijn nachtlamp. In mijn woede stootten mijn vingers tegen de bloempot die ernaast stond. Die viel met een klap op de grond. De pot brak. Zand spreidde zich uit over het beton. De bloem lag op zijn zij, maar was intact, van de wortels tot de stempel met dat vreemde zwarte bolletje eraan.

Zo gaat het.

Werk.

De zoemer ging.

Ik stopte met vouwen.

Lunch.

Worstenbroodje.

Het regende. Donkergroene smurrie. Maar toch wilde ik dat ik naar buiten kon. Ik bestudeerde mijn maal: het bruinglanzende deeg dat om de worst gevouwen zat. Ineens moest ik aan Henryk denken. Henryk en zijn rare vragen. Waar zouden de varkens leven voordat ze in deeg gerold werden? En wat zouden ze doen als de dieren geslacht waren? Zouden ze de karkassen buiten deponeren? En over karkassen gesproken, wat gebeurde er met overleden mensen? Werden die ook achtergelaten in de toxische wereld buiten de Koepels? Zou de bodem van de buitenwereld bezaaid liggen met door gassen aangevreten lichamen van mensen en vee? Zouden ze mij, wanneer ik sterven zou, begraven? Wat deden ze met de doden?

Ik kon er beter niet aan denken. Straks floepte ik er nog iets stoms uit. Kijk wat er met die arme Henryk gebeurd was, overgeplaatst vanwege rare vragen en een domme grap. Ik hoorde het hem nog zo zeggen: 'Wat doen ze met de doden?' En weg was 'ie. Nee, ik kon beter doen wat de rest deed.

Ik keek op naar het dak van de Koepel. Groene smurrie. Een wolkendeken van giftige gassen. Ik was blij dat ik binnen was. Maar toch kreeg ik die gedachte niet uit mijn hoofd: wat deden ze met de doden?

Ik nam een hap.

De worst smaakte heerlijk.

Zo gaat het. ■

Geloof, hoop & wetenschap

DE LAATSTE 25 JAAR zijn er op het terrein van wetenschapscommunicatie veel initiatieven genomen om wetenschappelijke thema's voor een breed publiek toegankelijk te maken. Er is een *mer à boire* aan lezingen, debatten en festivals. De popularisering van de wetenschap is hot, maar gaat ook met veel wantrouwen gepaard. Door de coronacrisis zijn verschillende ideeën omtrent het denken over wetenschap aan het licht gekomen. Positief en negatief.

Het is vrij normaal dat onderzoekers elkaars onderzoek checken en beoordelen en er andere interpretaties op na houden. Leren omgaan met onzekerheid is een academische attitude. Dat is in principe positief. Maar dit uitgangspunt wordt niet meer algemeen gedeeld in onze samenleving. De wetenschap is tegen wil en dank (vooral door de invloed van social media) in een *catch-22* situatie verzeild geraakt: de wetenschap, die haar bestaansrecht ontleent aan twijfel, wordt als zodanig meer en meer in twijfel getrokken. Wetenschappelijke bevindingen worden afgedaan als 'ook maar een mening'. Bijvoorbeeld in het stikstofdebat wist de 'twijfelbrigade' de wetenschap dusdanig in het defensief te dringen dat een groep gerenommeerde wetenschappers zich genoodzaakt zag publiekelijk in de krant weerwoord te geven. Waar wringt de schoen in het huidige debat bij de inzet van wetenschappelijke data? Gebruiken beleidsmakers en politici de onderzoeksresultaten eenzijdig? Waar komen in de huidige maatschappij de anti-wetenschappelijke tendensen vandaan? Zijn de verspreiders van wetenschappelijke kennis zelf te arrogant geworden? Laten ze de twijfel te weinig zien? Of misschien wel te veel?

Wim Hulleger en Ben Siemerink gaan – onder de noemer *Geloof, Hoop & Wetenschap* voor TKKR in gesprek met vooraanstaande wetenschappers uit Twente met als doel de huidige impasse te doorgronden. En – wie weet – te doorbreken.

We trappen deze serie af met prof. Peter-Paul Verbeek (1970), sinds 2018 universiteitshoogleraar Filosofie van Mens en Techniek en wetenschappelijk co-directeur van het DesignLab aan de Universiteit Twente. Per 1 oktober 2022 is de nationaal en internationaal gerenommeerde wetenschapper als rector magnificus en lid van het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam verantwoordelijk voor de wetenschappelijke agendering van belangrijke maatschappelijke thema's als duurzaamheid en digitalisering aldaar.

Lees verder op pagina 21

Burgerwetenschap als antwoord

Peter-Paul Verbeek kent als geen ander de verwevenheid van mens en techniek en de plaats van ethiek hierin. Hij staat bekend om zijn standpunt dat mens en techniek geen tegengestelde, elkaar uitsluitende entiteiten zijn. Hoe houdbaar is dat standpunt in een wereld waar we met anti-wetenschappelijke tendensen hebben te maken?

Gogbot, het festival in Enschede dat technologie, wetenschap en kunst samenbrengt, legt ook al 17 jaar het spanningsveld bloot tussen technologie en samenleving. Je kunt het festival zien als maatschappelijke thermometer die al jaren aangeeft dat de patiënt koorts heeft. Er wordt veel overheidsgeld ingestopt. Het spanningsveld tussen techniek en samenleving is een aandachtspunt binnen je wetenschappelijk werk. *Neem je het Gogbot-festival mee naar Amsterdam? Er is in de rest van Nederland geringe belangstelling voor dit evenement? Hoe komt dit?*

‘Ik neem het festival zeker niet mee: dat hoort in Twente! Het past ook helemaal in ons Twentse profiel: techniek in verbinding met de samenleving. Het lijkt me eigenlijk veel belangrijker om Amsterdam mee te nemen naar Gogbot. Als er eindelijk eens serieus geïnvesteerd zou worden in een snelle spoorverbinding tussen de Randstad en Twente, zouden we veel meer halen uit de enorme culturele rijkdom die we in Nederland hebben. Dat we te maken hebben met een ‘patiënt’, en zelfs ‘met koorts’, weet ik bovendien niet zeker. Ik zie de technologische samenleving meer als een opgroeiende puber: alles willen uitproberen, roekeloos in het omgaan met risico’s, maar tegelijk wel op zoek naar de juiste koers en naar kaders die écht passen. Gogbot speelt een heel belangrijke rol in het op gang houden van dat debat: wat staat er op het spel, zien we wel wat er aan de hand is, weten we wel hoe we tot goede keuzes kunnen komen, hoe kunnen we ervoor zorgen dat we überhaupt iets te kiezen hebben? Maar het is jammer als het onttaardt in techniekpessimisme. Dat voelt misschien maatschappelijk geëngageerd, maar dat is het niet. Voor mij is techniekethiek het ethisch begeleiden van techniek in een wenselijke richting, en niet alleen maar van een afstandje beoordelen of het wel aanvaardbaar is. Ik geloof in ‘positieve ethiek’. Ethiek zich niet alleen maar negatief richt op het afwijzen van wat we niet willen, maar positief probeert de voorwaarden te scheppen voor wat we wel willen.’

Onvrede én waardering

Mensen voelen zich vaak verantwoordelijk voor het datgene wat binnen hun gezichtsveld gebeurt. Academische vorming vraagt om wisseling van perspectief. Om vandaaruit het geheel en het algemene belang te overzien. Hoe leer je dit? Heb jij de onvrede over de wetenschappelijke gemeenschap zien aankomen?

‘Laat ik allereerst zeggen dat een formulering als de onvrede over de wetenschappelijke gemeenschap het doet lijken alsof de maatschappij haar geloof in wetenschappers totaal verloren heeft. Maar dat is helemaal niet het geval. Er is zeker onvrede, maar ook veel waardering. En bij een heel grote groep mensen ook veel vertrouwen. Ik las deze week nog een mooi artikel dat als stelling had: je kunt de wetenschap vertrouwen omdat ze zichzelf niet vertrouwt. En zo is het precies. De hele wetenschappelijke methode is gebouwd op kritiek: weet je wel zeker wat je denk te weten, kloppen je metingen wel, passen je theorieën wel bij de werkelijkheid? Voor je iets kunt publiceren wordt het anoniem beoordeeld door andere wetenschappers, en als er achteraf toch iets mis blijkt te zijn, trekken tijdschriften artikelen terug. In tegenstelling tot veel andere plekken op de wereld kun je in de wetenschap niet zomaar iets roepen, want je wordt voortdurend kritisch bekeken en tot de orde geroepen.’

‘De onvrede waar je op doelt is denk ik een hele andere: de onvrede van een steeds groter wordende groep mensen dat hun stem niet gehoord wordt. En dat geeft hun het gevoel dat er een “elite” uit een soort eigenbelang over hen zou willen heersen: baantjesjagers die hun zakken zouden vullen op kosten van de staat en de macht hebben om te bepalen dat jij je zou moeten laten vaccineren of dat er in bepaalde gebieden minder boerenbedrijven zouden moeten zijn. Het probleem is niet dat “de wetenschappelijke gemeenschap” niet te vertrouwen zou zijn, maar de politiek en de wetenschap het contact hebben verloren met een hele groep mensen.’

‘ALS JE ECHT ONFEILBAARHEID WIL, DAN ZOEK JE NAAR EEN SOORT RELIGIEUZE KRACHT DIE DE WETENSCHAP NOOIT ZAL HEBBEN.’

Twijfelbrigade

Hoe moet de wetenschap zich te weer stellen tegen de ‘twijfelbrigade’?

‘Door het publiek meer te betrekken bij de wetenschap zelf. De echte radicale anti-wetenschappers bereik je daar niet mee, maar je zorgt er wel voor dat mensen die nog wel open staan voor een redelijk gesprek een realistisch beeld hebben van wat ze mogen verwachten van de wetenschap. De huidige ontwikkelingen in de richting van ‘burgerwetenschap’ vind ik dan ook enorm belangrijk. Ook in de ethiek. Een mooi voorbeeld vind ik onze ethische analyse van de CoronaMelder-app, die een waarschuwing geeft als je langer dan een kwartier dichters dan anderhalve meter bij iemand was die later besmet bleek met het virus. Toen ik werd gevraagd die analyse te doen, ter voorbereiding van de besluitvorming van de Tweede Kamer, heb ik eerst een groep experts bij elkaar geroepen. Dat leidde tot een advies langs de lijnen die je ook op de opiniepagina’s en op tv zag: privacy, vrijwilligheid, en individuele vrijheid moeten centraal staan. Maar daarna deden we een ethische sessie met burgers: een sportschoolhouder, iemand van FC Twente, een marktkoopvrouw, een agent, een huisarts. Daar kwam een heel ander verhaal uit. Dit burgerpanel kon een proefontwerp van de app bekijken, en vond precies het tegenovergestelde van de experts. Juist al die privacybeschermende maatregelen in de app waren voor hen een reden om de app niet te willen gebruiken! Mensen wilden geen individuele vrijheid, maar solidariteit. Ze wilden wel hun locatie delen, zodat de GGD wist waar het virus

op twijfelbrigade

extra actief was. En wel hun contactlijst openstellen, zodat de mensen om hen heen het snel zouden weten als ze gevaar gelopen hadden. Het debat van de intellectuele elite bleek totaal losgezongen van wat mensen echt bezighoudt. Ik denk echt dat hier de sleutel ligt. Democratie is niet alleen maar af en toe naar de stembus gaan, maar vooral ervoor zorgen dat je echt contact blijft met de zorgen die in de samenleving leven, zodat mensen zich kunnen herkennen in de beslissingen die genomen worden.'

Burgerschapsvorming

Zie je de DWDD University als een podium om wetenschap dichterbij een breed publiek te brengen.

'Het is een mooie manier om fascinatie voor de wetenschap over te brengen. En Robbert Dijkgraaf kan dat als geen ander. Maar er is veel meer nodig. Ik denk dat mensen vooral meer moeten begrijpen over de wetenschap zelf. Zodra in de media duidelijk wordt dat er onder wetenschappers discussie bestaat over een bepaald onderwerp, is de reactie soms: ze weten zelf niet eens hoe het zit, waarom zouden we dan naar ze luisteren? Terwijl die onderlinge discussie en openheid voor kritiek juist de kracht van de wetenschap is! Alle kennis is tijdelijk, anders konden we ook niets leren. Dat betekent niet dat de wetenschap dus niets te bieden heeft, want de kennis van nu is wel de beste basis waar we over beschikken. Als je echt onfeilbaarheid wil, dan zoek je naar een soort religieuze kracht die de wetenschap nooit zal hebben. Het is vallen en opstaan in de wetenschap, en juist dat maakt het zo mooi. Dit begrip van wetenschap zou onderdeel moeten uitmaken van burgerschapsvorming. Onze maatschappij heeft wetenschap nodig om keuzes te kunnen maken, en daarom hebben burgers begrip nodig van de methodes en de kracht en ook de beperkingen van wetenschappelijk onderzoek. Niet alleen via *De Wereld Draait Door*, maar ook op school. En ja, ook via goede artikelen van journalisten in kranten en tijdschriften. Journalistiek gaat niet alleen maar om het beschermen van de burger tegen de elite, maar ook om het vormgeven van een gezamenlijk gesprek over onze samenleving.'

Nieuwe waarden ontwikkelen

De technologische ontwikkelingen gaan hard. Er zijn mensen, ecomodernisten bijvoorbeeld, die de maatschappelijke problemen waar we mee te maken hebben willen oplossen met nog meer inzet van technologie. Sommigen willen de aarde met hoogwaardige technologische middelen ontvluchten. Elon Musk zet wetenschappers wel op een heel bijzondere manier in voor zijn eigen escapisme. Anderen willen dat we allemaal onze eigen groenten op een duurzame manier zelf gaan verbouwen. Hoe kijk jij naar dit spanningsveld tussen ecomodernist enerzijds en anderzijds groene bewegingen en traditionele milieu-activisten? Hoe kunnen we robots en Artificial Intelligence nog meer en beter inzetten?

'Ik denk dat het haast onontkoombaar is dat we op een verantwoorde manier technologische middelen gaan inzetten om de klimaatverandering enigszins te temperen. Met de UNESCO Wereldcommissie voor de Ethiek van Wetenschap en Technologie, die ik voorzit, hebben we daar toevallig net een aantal dagen over nagedacht om er een rapport over te schrijven. Als regeringen niet in staat blijken om de klimaatverandering een halt toe te roepen, moeten de ingenieurs het dan maar gaan doen? Of brengen we dan misschien onomkeerbare schade toe

Peter-Paul Verbeek

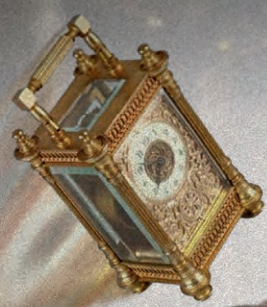
aan de aarde? Of stimuleren we juist dat we nog meer fossiele brandstoffen gaan gebruiken?' 'Om hier goed mee om te gaan moeten we als mensheid nieuwe waarden ontwikkelen. Met alleen economische waarden of waarden die alleen de mens centraal stellen komen we er niet meer. De planeet waarop wij leven heeft zelf een waarde. Niet alleen omdat we de grondstoffen van die planeet willen kunnen gebruiken maar omdat die planeet onze bestaansvoorwaarde is. Wij zijn de aarde. Wat de waarde van de planeet is, is bovendien een intercultureel vraagstuk. Het is onze aarde: voor heel de mensheid en voor alle ecosystemen. Dat is het mooie van UNESCO: je zit met de hele wereld om de tafel, met als doen om er in gezamenlijkheid uit te komen en tegelijk ruimte te laten voor hoe we verschillen.'

Eindtijdsscenario's

In de Volkskrant van zaterdag 20 augustus staat een interessant artikel over het einde van de mensheid c.q. einde der tijden. Daarin wordt gerefereerd aan een 'ongelukkig bedrijfsongeval' met AI, beschreven door de Zweeds-Britse filosoof Nick Bostrom. Zijn gedachtenexperiment betreft een volledig geautomatiseerde paperclipfabriek, waarin de opdracht van het computerbesturingssysteem ('maak paperclips') in extremis leidt tot het uitroeien van de mensheid. In het artikel zegt universitair docent Femke Nijboer van de UT niet zo bang te zijn voor zo'n doemscenario. 'Misschien ben ik hier gewoon te veel een Tukker voor.' Hoe sta jij hier in?

'Eindtijdsscenario's zijn van alle tijden. Pas als we ze ons niet meer zouden voorstellen, zou ik bezorgd worden. Zulke verhalen houden ons scherp voor wat er mis zou kunnen gaan. Maar tegelijk hebben ze soms een sensatiezucht en een publiciteitswaarde, die ik niet zo geëngageerd vind. Angst zaaien heeft alleen zin als het een wake-up call is die mensen perspectief kan bieden. Alleen maar waarschuwen voor Het Grote Technologische Monster voelt misschien prettig voor de bringer van het grote onheil - kijk mij eens, ik zie tenminste hoe jullie allemaal ten onder zullen gaan - maar is er niet op gericht je in te zetten voor een betere wereld. En uiteindelijk is dat het belangrijkste wat mij drijft in de wetenschap.' ■

WILMINKTHEATER
.....
MUZIEKCENTRUM
ENSCHEDÉ

**TWENTSE MYSTERIES
IN EEN VROLIJK JASJE**

KENNIE BENNIE

**WINKELCENTRUM KONINGSPLEIN
VAN LOENSHOF 80 - ENSCHEDÉ
13 OKT. T/M 24 NOV.**

.....
Bestel nu kaarten
wilminktheater.nl

Broeden op duurzaamheid tijdens onkruid plukken

‘Spuit toch gewoon gif.’ Mijn moeder staat tegen mij te praten terwijl ze toekijkt hoe ik op mijn knieën op onze oprit kruip. Het is een soort continue therapeutische bezigheid: 60 meter grindpad onkruidvrij maken én houden. Mijn moeder is van de Roundup-generatie en haar methode is van de grote stappen, snel thuis. ‘Niet goed voor het milieu’, verzucht ik terwijl ik verder kruip.

Bosbranden in Frankrijk, overstromingen in Pakistan, hittegolven met temperaturen van 40 graden en extreme droogte in eigen land. Ik kan nog wel even doorgaan. Het valt niet meer te ontkennen dat het klimaat als gevolg van CO₂-uitstoot verandert. De wereldleiders gaan van klimaattop naar klimaattop om de papieren beloftes om te zetten in actie. De tijd van alleen praten lijkt mij voorbij; graag snel spijkers met koppen voor het behoud van een leefbare wereld.

Ook in de uitvaartbranche wordt gekeken op welke manier het afscheid klimaatneutraler kan; dat een afscheid een zo klein mogelijke impact heeft op het milieu. Ook wij zijn hier mee bezig. We hebben o.a. duurzame gebouwen, zonnepanelen, laadpalen voor elektrische auto's en we hergebruiken warmte die vrijkomt bij het crematieproces. Onze hoveniers gebruiken geen gif meer en werken zoveel mogelijk met elektrisch tuingereedschap. Ons gebruik van gas voor de crematies wordt scherp in de gaten gehouden omdat we streven naar een zo laag mogelijk verbruik van fossiele brandstof.

Crematoria Twente is lid van de waterstofhub Twente. Dit is een samenwerking tussen overheid, onderwijs en ondernemers waarbij we onderzoeken of het mogelijk is om zelf waterstof te produceren, op te slaan en te gebruiken. We gaan onderzoeken of het haalbaar en betaalbaar is om te cremeren op waterstof. Op deze manier kan cremeren –met alles wat we nu al doen– klimaatneutraler worden.

Niet alleen wij kunnen iets betekenen, maar ook families die een uitvaart regelen kunnen keuzes maken op het gebied van duurzaamheid. Te denken valt hierbij aan

digitaal kaarten versturen, bloemen uit eigen tuin in plaats van bloemen van ver weg. Het voorkomen van rijden van onnodige kilometers door de crematie en de catering op één locatie te houden. Dit laatste kan veel CO₂-uitstoot voorkomen.

Er zijn keuzes te maken op het gebied van duurzaamheid waarbij voorlichting een belangrijk aspect is. Een duurzame uitvaartkist is soms niet zo duurzaam bij een crematie omdat wij dan extra gas moeten gebruiken. Een massief houten kist is namelijk ook brandstof tijdens het crematieproces in tegenstelling tot een kist van karton of bananenblad. Goede keuze aan de ene kant, minder goede keuze aan de andere kant.

Ik kan me heel goed voorstellen dat een familie bij een overlijden hun hoofd niet naar duurzaamheid en milieu heeft staan. En helemaal niet geconfronteerd willen worden met dit soort informatie. De wereld staat bij een overlijden van een dierbare gevoelsmatig stil. En dan lijkt de verandering van klimaat ook stil te staan.

Helaas is dat laatste niet het geval en daarom vind ik het ook onze taak om als uitvaartbranche goede voorlichting te verstrekken over wat er allemaal mogelijk is. Zodat duurzame dilemma's niet in de gemiddeld vijf dagen tussen overlijden en cremeren pas aan bod komen. Een mooi onderwerp om verder op te broeden. En zo kan ik het nuttige met het noodzakelijke combineren: het broeden gaat goed als ik onkruid aan het trekken ben op onze oprit. Met dat in gedachten kruip ik rustig verder!

Harriët Tomassen is directeur Crematoria Twente

MEER VAN HARRIËT OP TKKR.NL

Van Oele tot Oekraïne

Van noabers tot Nordstream

De wereld in een notendop

Voor wie geen tijd (of zin) heeft om dagelijks het nieuws te volgen, zet TKKR wekelijks met What's New(s) op zondag de belangrijkste nieuwsfeiten en achtergronden uit binnen- en buitenland handzaam op een rij met een selectie uit de berichtgeving in vier Nederlandse kwaliteitskranten. Apart komt daar een overzicht van de ontwikkelingen van de oorlog in Oekraïne bij. Op vrijdag is er een regionaal nieuwsoverzicht met een selectie uit de regionale nieuwsmedia: Twentsche Courant Tubantia, RTV Oost en 1Twente.

Ga naar de website www.tkkkr.nl

TKKR. Thuis in Twente en de wereld

JONGEN VAN KOTTE

Hoe een arbeidersjongen

Alle lijntjes in leven en carrière van **Henny Everts** voeren terug naar de Hengelose wijk *Tuindorp 't Lansink*. Meer in het bijzonder de buurt **'t Kotte**, met de kenmerkende witte huisjes en witte school. Daar groeit hij, net na de oorlog, op in een arbeidersgezin met een vader die z'n hele leven bij machinefabriek **Stork** zal werken en een moeder, die houdt van volkse Nederlandstalige muziek op de radio. Hoewel ze het thuis niet breed hebben, beleeft Henny daar een relatief onbezorgde jeugd, voetballend met z'n vriendjes op straat. Dromend van een carrière als prof, met zijn grote voorbeeld *Abe Lenstra* voor ogen. Niet verwonderlijk dan ook dat het boek waarin Everts zijn levensverhaal heeft opgetekend, de titel '**Jongen van Kotte**' kreeg.

mediageschiedenis schrijft

MAAR, DIT KLOEKE BOEK (BIJNA 500 PAGINA'S) OVERSTIJGT HET PERSOONLIJKE, OMDAT HET LEVENVERHAAL IS verweven met een kleine 40 interviews van Peter Schavemaker uit Nijverdal, auteur van onder meer het boek *100 jaar Hilversum Mediastad* (2018). In die interviews geven direct betrokkenen uit de wereld van politiek en media vanuit verschillende invalshoeken hun visie op de stormachtige ontwikkeling van de regionale omroep RTV Oost. Aan het woord komen onder anderen voormalig PvdA-Tweede Kamerlid Bert Middel, oud-mediaminister Hedy d'Ancona, oud-Twentsche Courant collega's Jan de Jong en Jacques Ros, Marinus Potman, Marga Bult, Jan Riesewijk, Carrie ten Napel, Laurens ten Den, Bert Eeftink, Ilse Warringa, Dorothy Oosting, Monique Sleiderink, Danny de Vries en Jan Medendorp.

Om maar niet, zoals zijn vader, de overall te hoeven aantrekken, vertrekt Henny nog voor zijn twintigste naar Hilversum. Daar, bij de *rooie* omroep de VARA, zet hij z'n eerste schreden op het journalistieke pad. Terug in Hengelo ontpopt Henny Everts zich bij de dan nog katholieke *Twentsche Courant*, via de sportredactie met gerenommeerde namen als Ton van Dalen en Jacques Ros, als een sociaal bewogen journalist. Met collega Jan de Jong bouwt hij een sociaal-economische redactie op, die de dramatische neergang van Twentse textiel en de metaalindustrie beschrijft vanuit het perspectief van de arbeider. Op handen gedragen door een groep, jonge progressieve redacteurs, die van de katholieke regionale krant een soort *Volkskrant* van Twente willen maken, lijkt hij voorbestemd voor het hoofdredacteurschap. Dat blijkt echter voor de behoudende (katholieke) krachten binnen en buiten de redactie een brug te ver op dat moment.

Teleurgesteld en gefrustreerd maakt Everts de overstap naar *Radio Oost*, op dat moment nog een *boerenomroep* waar folklore de boventoon voert.

JOURNALISTIEKE IMPULS

Onder leiding van Everts krijgt in eerste instantie de radio een stevige journalistieke impuls, overigens zonder de streektaal en het volkse karakter in de muziekkeuze te verloochenen. Als Radio Oost in journalistiek opzicht weer een factor van betekenis is geworden in het dan nog rijk geschakeerde Twentse medialandschap, richt Everts zich met volle overgave op wat zijn magnum opus zal worden: de ontwikkeling van regionale televisie. In eerste instantie ontmoet hij voornamelijk scepsis en weerstand voor zijn ambitieuze plannen. Intern, van radiomakers die vrezen voor hun positie binnen de omroep, maar ook vanuit politiek Den Haag, de provinciale politiek, de publieke omroep en de kranten in

Twente. Gebruik makend van zijn bij de Twentsche Courant opgebouwde netwerk bij politiek en bestuur in Overijssel, zet Everts zijn plannen door. Met succes. Op vrijdag 2 oktober 1992 vindt in Hengelo de eerste regionale tv-uitzending in Nederland plaats. In een interview in 'Jongen van Kotte' haalt presentatrice Maggy Dobson herinneringen op aan dat historische moment in een geïmproviseerde presentatie- en techniekruimte in de grote radiostudio. 'Daar hadden ze een doek opgehangen met een logo. Het doek heb ik vooraf zelf eerst gestreken.'

VAN JONGE LEU

In 2005 beleeft het onder de bezielende leiding van hoofdredacteur-directeur Henny Everts inmiddels tot een volwaardige regionale omroep uitgegroeide RTV Oost opnieuw een landelijke primeur als de eerste jaargang van de regiosoap *Van Jonge Leu en Oale Groond* van stapel loopt. De soap in de streektaal – een grote wens van Henny Everts – wordt vooral door de bemoeienis van Herman Finkers en regisseur Johan Nijenhuis een even onverwacht als ongekend groot succes. Niet alleen in de regio, maar in het hele land. De KRO zendt de regiosoap uit en verschillende regionale omroepen proberen de succesformule te kopiëren

en te evenaren. In alle gevallen zonder succes. In een interview in 'Jongen van Kotte' zegt Herman Finkers daarover: 'Ik wilde met *Van Jonge Leu en Oale Groond* ons onderscheiden met wat er in de Randstad wordt gedaan.' Johan Nijenhuis, succesvol film- en tv-regisseur en -producent, zegt dat de regiosoap hem de schoonheid van het Twents heeft laten (her)ontdekken. Achteraf kan worden vastgesteld dat *Van Jonge Leu en Oale Groond* de voedingsbodem is geweest voor de regionale en landelijke herwaardering van de streektaal, resulterend in het recentelijke grote nationale succes van de film *De beentjes van St. Hildegard* en het muziektheaterspektakel *Hanna van Hendrik*.

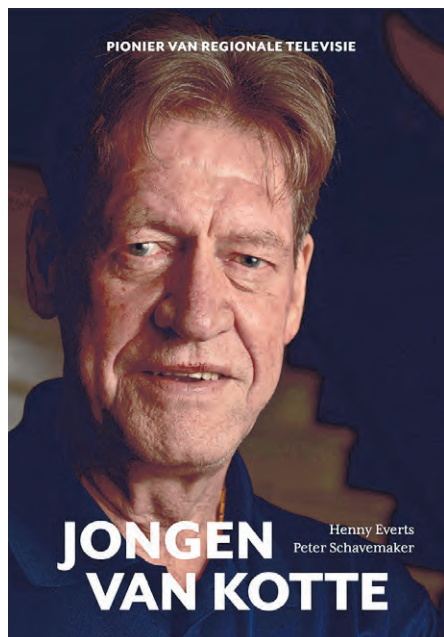
BELOFTE WAARGEMAAKT

Voor dit alles wordt regionaal omroep pionier Henny Everts van verschillende kanten lof toegezwaaid in de interviews in 'Jongen van Kotte'. Door toenmalig Commissaris van de Koningin Jan Hendriks, bijvoorbeeld: 'RTV Oost heeft de belofte op televisie waargemaakt.' En oud-gedeputeerde Jan Kristen noemt de eerste serie van *Van Jonge Leu en Oale Groond* 'echt een schoolvoorbeeld hoe de regionale omroep zich moet laten zien'. Kritiek is er natuurlijk ook. Van oud-gedeputeerde Dick Buursink, bijvoorbeeld, die

hard in aanvaring komt met Everts als hij te kennen geeft vanuit zijn verantwoordelijkheid 'achter de deur' te willen kijken bij RTV Oost voor de 10 miljoen die de omroep van de provincie krijgt. Buursink plaatst kanttekeningen bij de wijze waarop RTV Oost die 10 miljoen aanwendt in de programmering. 'RTV Oost zou meer kunnen bijdragen aan het profiel van Overijssel en zou zich moeten verbinden met andere instellingen, interactie organiseren, zoals met Het Orkest van het Oosten, de Reisopera, toneelgezelschap Oostpool, Historisch Centrum Overijssel, de Overijsselse Bibliotheek Dienst, maar ook met het ROC, dat destijds net begonnen was met de opleiding geluidstechnicus/cameraman en uiteindelijk met de Universiteit Twente. Met het idee gezamenlijke producties te maken. Heel Overijssel had hier baat van kunnen hebben.' Buursink heeft niet zoveel op met de volkse (muziek)programma's van Willie Oosterhuis, die meer en meer uitgroeit tot het gezicht van RTV Oost. Voor Henny Everts, die is opgegroeid met volkse, Nederlandstalige muziek en als geen ander weet hoe populair piratenmuziek is onder jongeren in de regio, is Oosterhuis een belangrijke pion in de programmering. Geleidelijk aan, als adjunct Marcel oude Wesselink zich nadrukkelijker met de inhoudelijke

Op 20 augustus 1993 ontvangt Henny Everts koningin Beatrix in de studio's van RTV Oost in Hengelo. Rechts op de foto Commissaris van de Koningin Jan Hendriks.

programmering gaat bemoeien, treedt er een verschuiving op bij RTV Oost. Spraakmakende programmamakers als Jan Medendorp, Willie Oosterhuis en Bert Eeftink verdwijnen letterlijk en figuurlijk – al dan niet gedwongen – meer en meer uit beeld.

'IRRELEVANT'

De kritiek op die koerswijziging klinkt door in veel van de interviews in 'Jongen van Kotte'. Zowel intern als van buiten. Willie Oosterhuis: 'RTV Oost heeft als publieke omroep

een verantwoordelijkheid voor de miljoenen die ze jaarlijks krijgen. Maar dat doen ze helemaal niet als het gaat om begriepelijke kunst, cultuur en Nederlandse muziek en de artiesten in deze regio.(...) Een van die verantwoordelijkheden is het uitzenden van *volkse* muziek. Dat verzaakt TV Oost al jaren lang.' Oud-gedeputeerde Jan Kristen: 'De nieuwsgaring van TV Oost hoort meer thuis bij de damesbladen, dan dat het aansluit bij het gewone nieuws. Ja, ik zeg hiermee eigenlijk dat de relevantie van RTV Oost verdwenen is.' Radio- en tv-presentator Bert van Losser: 'Op dit moment is er bij RTV Oost überhaupt niemand spraakmakend. Maar we maken ook heel weinig tv-programma's, tsja...' En oud-gedeputeerde Dick Buursink: 'In mijn herinnering is het zo, dat de houding van RTV Oost ten opzichte van de provincie er één was van *dédain*. Men was niet gewend dat iemand wel eens een vraagteken zette bij het functioneren. Uiteindelijk zijn ze in hun eigen val getuimd, ze zijn totaal irrelevant geworden. Ik zeg het hard. Ze doen er niet toe.'

'DIGITALE ROUTE'

In 'Jongen van Kotte' steekt Henny Everts zelf ook zijn mening over de koers die RTV Oost na zijn vertrek in 2012 onder

leiding van zijn opvolger Marcel oude Wesselink is gaan varen niet onder stoelen of banken. Verhult ook niet dat hun werkverhouding door botsende karakters weliswaar constructief, maar ook 'gereserveerd' was. In zijn nawoord schrijft Everts dat hij zich niet kan vinden in de 'digitale route', waarvoor Oude Wesselink (die in het boek zelf niet aan het woord komt) heeft gekozen, 'waarbij met name televisie het onderspit delft'. In zijn nawoord refereert Everts ook nog aan een plan dat hij ooit had voor een intensieve samenwerking tussen de regionale omroep en de *Twentsche Courant Tubantia/De Stentor*. Een fusie tussen regionale omroep en regionale krant zou moeten resulteren in een Media Centrum Oost, waarvoor het RTV Oost complex als gezamenlijk onderkomen dient. Het komt er niet van omdat de *Twentsche Courant Tubantia/De Stentor* worden overgenomen door het grootste mediabedrijf in Nederland, het Belgische DPG Media. Everts: 'Regionale kranten, vanuit Amsterdam aangestuurd, en RTV Oost, nog baas in eigen huis, beconcurreren elkaar nu op internet. Een van beiden delft het digitale onderspit; ik vrees voor RTV Oost.'

Jongen van Kotte, Henny Everts en Peter Schavemaker, ISBN 9789023259466, aantal pagina's 484, verkoopprijs € 24,95. ■

Opgroeien in een 'knuffelvrij' gezin

Henny Everts neemt in *Jongen van Kotte* geen blad voor de mond als het gaat om zijn journalistieke carrière en 'erfenis' bij RTV Oost. Maar hij is bij het optekenen van zijn persoonlijke levensverhaal ook buitengewoon openhartig. In zijn turbulente privé-leven voeren de lijntjes telkens terug naar zijn jeugd, het gezin, de buurt waar hij opgroeide. Misschien wel een sleutelzin in dit verband: 'Ons gezin was niet echt wat je noemt een samenhangend geheel.' Everts groeit naar eigen zeggen op in een 'knuffelvrij' gezin. In zijn persoonlijke gezinsleven lijkt de geschiedenis zich te herhalen. Twee gestrande huwelijken, vier dochters die hun eigen gang gaan. 'Als het nodig is zijn we er voor elkaar. Enigszins vergelijkbaar met de situatie bij ons vroeger thuis. Het is geen hechte familieclub, die elkaar voortdurend zoekt. Ik zie ze allemaal hun eigen weg zoeken, zoals ik dat zelf ook heb gedaan.'

Forumdiscussie

Voor debatcentrum Pakhuis Oost is het boek 'Jongen van Kotte' aanleiding een forumdiscussie te organiseren over het huidige en toekomstige medialandschap in Twente. Op donderdag 3 november gaan daarover in de bibliotheek in Enschede de volgende mensen het gesprek met elkaar aan: Henny Everts (oud hoofdredacteur/directeur RTV Oost), Judith Hartman (directeur RTV Oost), Flip van Willigen (1Twente), en Ben Siemerink (hoofdredacteur TKKR). Alex Engbers (oud-hoofdredacteur De Stentor) is de moderator. Engbers schreef onlangs een prikkelend essay over

de regionale journalistiek voor de stichting KIM, forum voor reflectie en journalistiek. Engbers maakt zich zorgen over de rol van de regionale kranten nu landelijke partijen (of in het geval van Twente, het Belgische DPG Media) daar meer en meer de dienst uit maken. Een veelzeggend fragment uit zijn essay: 'Een goede regionale krant weet wat er in de eigen regio speelt en wil over alle ontwikkelingen

met kennis van zaken berichten. Ze behoort kritisch én betrokken te zijn. Samen lijden, samen feesten. Sterker nog, als regionale krant schrijf je niet alleen over je regio, je bent er ook onderdeel van. Je geeft ook zelf invulling aan de maatschappij waarover je schrijft. Daarom draag je medeverantwoordelijkheid voor de koers van de regio. Niet in uitvoerende zin, dat is het primaat van de politiek, maar wel in meningvormende zin. Een regionale krant geeft de mores van een regio mede vorm.'

Belangstellenden voor deze forumdiscussie kunnen zich aanmelden op de site van Pakhuis Oost: www.pakhuis-oost.nl.

TEC warmtepompen

Warm en
duurzaam
wonen
zonder
aardgas

Subsidies van
€ 2700,- tot € 3150,-

Onze TEC hybride warmtepomp is een ideale
tussenstap naar volledig gasloos verwarmen.

De hybride warmtepompen van TEC zijn geschikt voor elk merk of type cv-ketel, maar zijn ook voorbereid voor een all-electric installatie. Hierdoor kan in de toekomst, door eenvoudige toevoeging van een boiler voor warmwater en eventueel een klein elektrisch element, makkelijk afscheid genomen worden van je gasgestookte cv-ketel. Met een hybride warmtepomp bespaar je aanzienlijk op je gasrekening.

Bel voor een duurzaamheidsadvies:

085-7927927

The energy combination
Zwollestraat 8
7575 EP Oldenzaal

WE STAND OUT IN
ENERGY SOLUTIONS.

THE ENERGY COMBINATION

www.theenergycombination.com

Versterk het democratisch samenspel in Twente ‘van onderop’

Debatcentrum Pakhuis Oost heeft, in nauwe samenwerking met de Werkgroep Regiometropool Twente, de Twentse Noabers en mediaplatform TKKR, vijf themabijeenkomsten georganiseerd over de toekomst van de regio. Onder de noemer *Panorama Twente 2050* is daarmee een begin gemaakt met de dialoog met de inwoners van Twente over nut en noodzaak van het maken van een duurzame, integrale, actiegerichte schets voor de toekomst. Een stip aan de horizon met een breed draagvlak voor de aanpak van de grote opgaven waar Twente de komende decennia voor staat.

De bijeenkomsten over (duurzame) economie, transitie van de landbouw, ruimtelijke inrichting, energietransitie en democratische vernieuwing maakten duidelijk dat een integrale aanpak noodzakelijk is. Maar ook dat het democratisch samenspel tussen de 4 O's (Overheid, Ondernemers, Onderwijs en Onderdanen) versterkt moet worden om de urgente uitdagingen waar de regio voor staat slagvaardig aan te pakken. Vanwege de enorme urgentie van de uitdagingen moet dat samenspel 'van onderop' anders gespeeld worden volgens de initiatiefnemers: Feller, scherper, gedurfter en krachtadiger. En bovenal SAMEN. Nu is er nog een ongelijk speelveld bij het samenspel tussen de 4 O's, omdat de *Onderdanen* – anders dan de 3 andere O's – geen eigen inkomsten hebben.

Stip aan de horizon

Doel van *Panorama Twente 2050* is niet om het debat over de toekomst van Twente te voeren vanuit 'schuttersputjes', waarbij de tegenstellingen worden uitvergroot. Veeleer willen de initiatiefnemers in dialoog met de hele Twentse samenleving nagaan hoe de urgente uitdagingen waar de regio voor staat gezamenlijk en snel kunnen worden aangepakt.

Een gezamenlijke, breed gedragen, integrale toekomstschets moet Tukkers dichterbij elkaar brengen en samenhang aanbrengen tussen de diverse deelbelangen. Maar op deze manier wordt ook een lange termijn perspectief geschetst dat fungeert als ankerpunt voor voorspelbaar en effectief beleid. Een toekomstschets overkoepelt verder de huidige bonte lappendeken aan plannen en visies van de verschillende instituties en helpt alle

betrokkenen en belanghebbenden om prioriteiten te stellen in de noodzakelijke acties. Noodzakelijk, omdat middelen, menskracht en ruimte schaars zijn/ worden. Door de toekomstschets en het bijbehorende actieprogramma gezamenlijk jaarlijks of tweejaarlijks te updaten, kunnen nieuwe ontwikkelingen eenvoudig worden ingepast, maar ook ongewenste ontwikkelingen worden tegengegaan.

Beter, samen, sneller!

Nu al werken de veertien Twentse gemeenten, de Regio, de Provincie Overijssel, het Rijk, Waterschap Vechtstromen en Twente Board, met steun van kennisinstellingen als UT, ROC Twente en Saxion, vanuit hun eigen taak en verantwoordelijkheid aan een betere toekomst voor Twente. Met talloze (omgevings)visies, agenda's, plannen, (subsidie)regelingen en (actie-)programma's. En zeker niet zonder resultaat. Maar het kan en moet nog beter, nog meer samen, en nog sneller! De grote uitdaging is dan ook om na te gaan hoe Twente meer resultaten kan bereiken bij de aanpak van de urgente en complexe opgaven.

Klimaat, topprioriteit

De Regionale Energie Strategie Twente 2.0 maakt bijvoorbeeld ondubbelzinnig duidelijk dat het van groot belang is voor Twente om zo snel mogelijk over te schakelen van fossiele naar duurzame, groene energie. Dat geldt voor iedereen, inwoners en ondernemers. Als we dat niet doen, gaat de opwarming van de aarde aantoonbaar steeds sneller door. Die toenemende klimaatproblemen bemoeilijken ook steeds meer het aanpakken van andere belangrijke opgaven, zoals het verbeteren van de kwaliteit van de bodem en het water in Twente. Die kwaliteit is nu slecht

DOE MEE

PADEL WIERDEN

RACKETS EN BALLEN TE HUUR OP LOCATIE

De **Stouwe**
INDOOR TENNIS &
PADEL WIERDEN

BOEK EEN BAAN

NU VANAF

24,-

VOOR MEER INFORMATIE
WWW.SPORTCENTRUMDESTOUWE.NL

📍 Handelsweg 10, 7641 AB Wierden
✉ info@sportcentrumdestouwe.nl
☎ 0546 571 030

TKKR thuis?

Voor € 15,- ontvangt u TKKR magazine vier keer per jaar thuis bij u op de deurmat.

Word abonnee en lees pakkende verhalen over verleden, heden en toekomst van Twente!

Scan de QR-code en schrijf je meteen in.

TKKR. Thuis in Twente

door te veel stikstof, fosfaat, en bestrijdingsmiddelen en door verdroging. En dat leidt weer tot een dramatische achteruitgang van de biodiversiteit in natuurgebieden, weide – en akkerland en zet de gezondheid van de nu levende en toekomstige bewoners van Twente op het spel. Deze complexe, elkaar versterkende problemen onderstrepen nog eens de noodzaak om zo snel zoveel mogelijk mensen te motiveren en ook actief te helpen om zelf actief bij te dragen aan de energietransitie.

Leefwereld inwoners

De initiatiefnemers van *Panorama Twente 2050* zijn ervan overtuigd dat dit kan wanneer er veel meer wordt gedacht en gehandeld vanuit de leefwereld van de diverse groepen inwoners, de *Onderdanen*. De instituties zouden niet ieder voor zich, maar veel meer samen (met elkaar én met de inwoners van Twente) aan de slag moeten gaan. Immers, beleid dat inwoners wil bewegen om financieel bij te dragen en/of gedrag te veranderen is veel effectiever wanneer die inwoners dat beleid mede hebben vormgegeven. Een nieuw vorm te geven, permanent systeem van jaarlijkse raadplegingen van de inwoners, is daarbij onontbeerlijk. De Twentse Inwoners Advies Raad en de Meedenktank, die beiden dit najaar over de RES van start gaan, zouden hierbij als voorbeeld kunnen dienen. En – na grondige evaluatie in meer algemene zin toegepast – kunnen bijdragen aan het herstel van het vertrouwen van de inwoners in hun overheid.

Aanbevelingen

Eén van de doelstellingen van *Panorama Twente 2050* is zoveel mogelijk Twentenaren – vooral ook jongeren – te motiveren om actief mee te denken over de aanpak van de grote opgaven waar de regio voor staat. Dit, door hierover met elkaar in gesprek te gaan en zo spoedig mogelijk over te gaan tot actie!

De initiatiefnemers van *Panorama Twente 2050* komen op grond hiervan tot de volgende aanbevelingen:

- Start als gemeenten samen met Provincie en Waterschap een Informatie- en Educatiecampagne over de ernst en urgentie van aanpak van de grote opgaven waar ook Twente voor staat. Leg laagdrempelig uit wat er aan de hand is, te beginnen met de problemen die voortkomen uit verandering van het klimaat. Durf

de feiten te benoemen. Maar biedt tegelijk handelingsperspectief! Laat iedereen de successen zien en deel de opgedane kennis.

- Betrek de Stichting Betekenis Economie bij de 'reset' nu voor de Agenda voor Twente het accent lijkt te worden verlegd van Bruto Twents Product naar Bruto Twents Geluk.
- Zoek dat Twents geluk in:
  - Duurzame arbeidscontracten en producten.
  - Groei die ten goede komt aan de hele Twentse samenleving.
  - Het vinden van een nieuw verdienmodel voor de Twentse boeren binnen de kaders voor herstel van natuur en landschap. En vergroot de aantrekkelijkheid voor de consument om streekproducten te kopen.
  - Koppel de (economische) Agenda voor Twente goed aan agenda's voor de aanpak van andere grote opgaven zoals klimaat, energie, water en wonen. Maak er een integrale, duurzame Agenda van die breed draagvlak heeft in de samenleving van Twente.
- Gebruik de in voorbereiding zijnde nieuwe Omgevingsvisie Overijssel om die via een in Twente rondreizend

Toekomst Atelier Twente 2050 vanuit het perspectief van de inwoners van Twente te vertalen naar een compacte schets (panorama) van het Twente dat wij met z'n allen in 2050 willen zijn. Visualiseer en verbeeldt de opgaven en de oplossingen met plaatjes. En maak gebiedsgericht met een uitvoeringsstrategie helder wat een ieder in z'n eigen woonomgeving daaraan feitelijk kan bijdragen. Help inwoners die individueel of als groep (coöperatie) in actie komen!

- Geef van meet af aan (niet alleen bij de verkiezingen) meer zeggenschap aan de *Onderdanen* (burgers) bij het maken en uitvoeren van beleid over de aanpak van urgente grote opgaven. Doe dat vooral gebiedsgericht.

De vijf themabijeenkomsten hebben de initiatiefnemers gemotiveerd om het met *Panorama Twente 2050* opgestarte proces voort te zetten. Vanaf januari 2030 wordt een nieuwe reeks bijeenkomsten georganiseerd. Deels over dezelfde thema's, maar zeker ook met andere thema's, die bepalend zijn voor de toekomst van de regio.

Kijk voor de verslagen van de vijf Panorama-bijeenkomsten van dit jaar op: www.tkk.nl. ■

De beste aller tijden

Wie is de beste?

Tijdens de koffiepauze, op een bankje in het park en in de kroeg. Altijd en overal willen mensen weten wie de beste in iets was. En nooit zijn we het echt met elkaar eens.

Wie was de beste voetballer van FC Twente?

'Epy', zegt een opa.

'Bryan Ruiz', antwoordt zijn jongste kleinzoon.

'Onzin. Het was N'Kufo', vult de weer iets oudere neef aan.

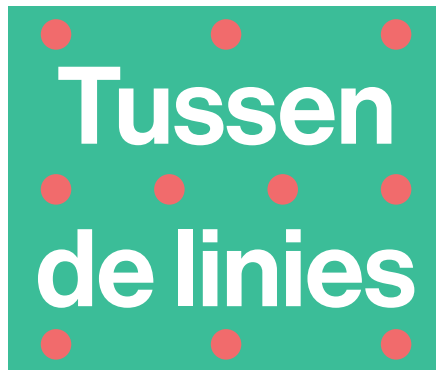
Waar de waarheid bij veel redekavelingen ergens in het midden ligt, geldt dat niet voor de discussie over wie de beste is in een bepaalde discipline. De vraag is tijdloos, het antwoord allerminst.

Schrijver? Wilde. Of toch Hemingway? Orwell? Nee, wacht ... Salinger misschien?

Zie je: bepalen wie de beste is in iets, is lastiger dan het lijkt. Zelfs als je enkel met jezelf te redetwisten hebt. Of misschien juist omdat je de puzzel in isolatie probeert te leggen. In discussies kun je dichterbij de waarheid komen. Het zijn namelijk niet alleen feiten, beweringen van experts en vertellingen in de media die bepalen wie beter was dan een ander. De kiem van je mening zijn de avonturen die je samen met anderen beleefd hebt.

Herinneringen.

Opa woonde in Varvik-Diekman en vierde volksfeesten in de arme arbeiderswijken van zijn stad. Dankzij Epy. De jonge kleinzoon kan zich nog herinneren dat zijn vader met tranen in zijn ogen thuiskwam op 2 mei in 2010. 'Kampioen', trilde hij. 'Dankzij Ruiz.' Hij had zijn vader nog nooit zien huilen. De iets oudere neef staat al jaren in Vak-P. Een creatieveling. Of hij niet wilde meewerken aan een spandoek. Natuurlijk wel. De tekst? GOD BLAISE N'KUFO. Herinneringen.

DOOR TOM LUTTIKHUIS

Wie is de beste?

Ik heb geen enkele moeite met die vraag; ik kan namelijk putten uit een bak aan herinneringen. Toen ik dertien jaar oud was, droomde ik ervan om ooit op Wimbledon te staan. Samen met m'n vriendjes trainde ik iedere dag. Honderdduizenden ballen hebben we naar elkaar toegeslagen bij Topspinners in het Van Heekpark in Enschede. In iedere bal stopten we een beetje van ons voorbeeld. Een enkelhandige backhand (hoewel je dubbelhandig bent). Haarband in het haar (hoewel je liever met pet speelde). Ingetogen vuistje na een wereldbal (hoewel je het liever zoals Nadal uitschreeuwde van emotie). Dat is wat een idool met een tiener doet.

Roger Federer.

Hij is de beste aller tijden. Niet omdat hij twintig Grand Slams gewonnen heeft (feit). Niet omdat zijn grootste uitdager hem 'de beste speler in de historie' noemde (bewering van expert, Rafael Nadal). Niet omdat hij een nederige familieman is (vertelling in de media). Maar juist omdat hij ook kon verliezen. Federer hilde vaak. Hij zei eens dat er geen voorschriften waren voor hoe je je moest gedragen na een wedstrijd, behalve dat je je racket niet in het publiek moest gooien. 'Er bestaan spelers die niet glimlachen als ze verliezen en die een week lang glimlachen als ze winnen. Ik ben iemand die zijn tranen laat stromen.' Roger Federer was breekbaar. Het maakte hem menselijk. Hij stond dicht bij je. Iedereen herkent wel een beetje van zichzelf in hem. Ik wel. Als Roger speelde dan voelde ik een vaderlijke spanning. Roger was een zoon die tien jaar ouder is dan ik. En als Roger hilde, hilde ik ook. De beste kunstenaar aller tijden?

Picasso? Van Gogh? Nee. Federer. Wat hij kon met een bal zou geen schilder uit zijn kwast durven kladden. De beste sciencefiction-schrijvers zouden geen scenario's kunnen verzinnen die in de buurt komen van Federers kunsten. Ik heb hem ooit live in het Arthur Ashe Stadium een bal om de netpaal heen zien krullen met de mathematische precisie van Albert Einstein en de vindingrijkheid van Antoni Gaudí.

Zijn grootste rivaal bestond vooral in boeken en op televisie. Nadal versus Federer was het gevolg van journalistieke hebzucht naar sensatie. Begrijpelijk, maar niet stoelend op enige vorm van werkelijkheid. Talloze keren traden ze tegen elkaar aan. Ze speelden honderdvierentwintig sets, verspreid over veertig wedstrijden. Geen negatieve blik werd er naar de overkant geschoten. Geen woord van misnoegen werd geuit.

DE BESTE KUNSTENAAR ALLERTIJDEN? PICASSO?
VAN GOGH? NEE. FEDERER. WAT HIJ KON MET EEN BAL ZOU GEEN
SCHILDER UIT ZIJN KWAST DURVEN KLADDEN.

En na de wedstrijd niets dan lof voor elkaar. Het is tekenend dat Roger Federer zijn allerlaatste wedstrijd speelde met Rafael Nadal. Hij was een verbinder.

Overall op de wereld is onrust. Yemen brandt. Iran huilt. Oekraïne smeult. Rusland beeft. De een is voor gelijke rechten en een ander houdt vast aan

wat hij kent. Woke! Racist! Maar in een wereld vol onenigheid is er één vraagstuk waarover niemand twist: wie was de beste tennisser aller tijden? 'Roger.' 'Roger.' 'Roger.' 'Roger.' Van Rusland tot Yemen en van Nieuw-Zeeland tot Groenland: 'Roger'.

Roger Federer kon de wereld doen opzwellen van ouderlijke trots, doen huilen als hij hilde en doen zwijgen met een backhand. Na een wereldbal van Roger viel er een paar tellen lang overal op aarde een harmonieuze stilte. En dat maakt hem de beste aller tijden. ■

Meer lezen van Tom Luttikhuis? Kijk op www.tkk.nl

Een persoonlijk afscheid op maat, midden in de Twentse natuur.

BEZOEKADRESSEN LOCATIES

Willem de Clercqstraat 95
ALMELO

Hosbakkeweg 2
BORNE

Usselerrietweg 40
ENSCHEDÉ

Schipleidelaan 57
OLDENZAAL

CONTACT

USSELERRIETWEG 40
7546 PE ENSCHEDÉ
+31 (0)53 475 60 60
INFO@CREMATORIATWENTE.NL

www.crematoriatwente.nl

CREMATORIA TWENTE

van betekenis zijn

Armoede gaat *ons* *allen* aan

Huilend smijt ze de boodschappen op de grond in de keuken en loopt de kamer in, waar ik een lastig stuk aan het schrijven ben. Nog met mijn gedachten bij het stuk, kijk ik verward op en vraag mijn dochter wat er aan de hand is. Ze had bij het winkelcentrum in de buurt een dakloze gezien die op zoek was naar voedsel in de afvalbak. Ze vond het zo erg dat ze 5 Euro voor hem wilde pinnen. Hard huilend stamelt ze: 'Maar ik kon geen 5 Euro pinnen. Dat vind ik zo zielig!'

Ze had wel vaker met een pinpas betaald maar niet eerder uit een geldautomaat gepind en wist niet dat je pas vanaf 10 Euro kan pinnen. 'Wat goed en lief dat je dat deed. Er zal vast wel iemand in de buurt zijn die hem wat eten zal geven', probeer ik haar gerust te stellen. Ik heb haar maar niet verteld dat ze dit soort onmenselijke situaties de komende tijd in ons rijke land wellicht vaker zal zien.

Ze ziet regelmatig zwervers in de binnenstad, ze is ook wel eens gevraagd of ze een Euro had, maar het heeft haar niet eerder zo aangegrepen. Wat maakte dat ze zo geraakt werd, emotioneel werd en tot actie kwam, vroeg ik haar later. Het kwam heel dichtbij: een dakloze zoekend naar voedsel dichtbij huis in het winkelcentrum zag ze niet eerder.

Verhalen die je nu al hoort, snijden door je ziel. Je houdt je hart vast welke drama's zich afspelen als mensen hun rekeningen niet meer kunnen betalen en nauwelijks geld hebben om eten te kopen door de enorme inflatie en torenhoge energierekeningen. Als vrijwilliger bij de Voedselbank zie ik de armoede nu al toenemen. Als dit zo doorgaat dan zal de armoede harder stijgen dan het CBS voorspelt: van 6.7% naar 7.6% van de Nederlanders en onder kinderen 9.8%.

De armoede zal niet alleen mensen met lage inkomens raken, maar ook de middeninkomens zoals wijkverpleegkundigen, bakkers, postbezorgers, leerkrachten in het basisonderwijs. Ja, precies diezelfde mensen, de onmisbaren die onze samenleving draaiende houden. Weet u nog: dezelfde groep die tijdens de coronacrisis hard geraakt werd. Maar bij deze crisis wordt de groep groter door mensen die zich voorheen redelijk konden redden. Niet alleen op straat zal de armoede zichtbaar zijn, maar ook straks in de klas en bij voetbalvereniging van mijn dochter.

Armoede komt steeds dichterbij.

Beschaving van een land lees je af aan de manier waarop een samenleving omgaat met de meest kwetsbare mensen. De overheid heeft de grondwettelijke plicht bestaanszekerheid te bieden en moet al het nodige doen om te voorkomen dat mensen verder in de problemen komen. De overheid heeft op de valreep tijdens Prinsjesdag maatregelen aangekondigd om de pijn van de explosieve energiekosten te verzachten: een tijdelijk prijsplafond voor gas en elektriciteit, energietoeslagen voor de laagste inkomens en een noodfonds voor kwetsbare huishoudens met een betalingsachterstand. Hoe het prijsplafond uiteindelijk uitpakt voor verschillende groepen wordt de komende weken duidelijk. Deze tijdelijke financiële voorzieningen zijn niet de oplossing voor armoedebestrijding; voor een structurele oplossing zal de overheid moeten definiëren wat iemand nodig heeft, zijn hogere salarissen en duurzame armoedebestrijding nodig.

Wat kunnen we als samenleving doen om ervoor te zorgen dat mensen niet omvallen? Want armoede gaat ons allen aan. We kunnen zowel financiële als sociale steun bieden. Sociale steun in de vorm van emotionele steun of concrete hulp helpt eenzaamheid en depressies voorkomen. En juist die emotionele steun kan de overheid niet bieden. Solidair zijn met anderen kunnen we. Dat hebben we ook al gedaan door vooral de eenzamen, de ongehoorden en anderen in het begin van de coronaperiode te laten weten dat we ze niet waren vergeten. Bijvoorbeeld door boodschappen te doen voor die oude buurvrouw en zoveel mogelijk digitaal te bestellen bij die lokale ondernemer. Hen laten we deze winter toch ook niet in de kou staan?! Mijn dochter geeft mij alvast het goede voorbeeld door met dit onderwerp op school aan de slag te gaan.

Ik kan niet achterblijven en volg haar.

DE JONGE HENK SCHURING durfde te kiezen voor een onzeker bestaan, vanuit een inwendige zekerheid. Niet voor het eerst en niet voor het laatst. In 1928 in Enschede geboren als zoon van een magazijnbediende uit Zwolle en een strijkster uit Emmen, werd zijn artistiek talent tijdens tekenlessen op de LTS en de MTS al snel duidelijk. Daardoor kon

hij vanaf 1944 zijn eerste stappen zetten in de wereld van de reclame; eerst bij bureaus in Amsterdam en daarna in Enschede. Zijn weg naar de vrije kunst zou betrekkelijk kort zijn, maar zeker niet gemakkelijk.

Na zijn ontslag kon hij zich zo vrij als een vogel voelen, maar tegelijkertijd was hij daardoor ook vogelvrij. Voor het

werk dat hij wilde gaan maken, bestond in Twente nog nauwelijks een markt en regelmatig waren hij en sommigen van zijn kunstbroeders het mikpunt voor snerpende kritieken vanuit de gevestigde orde. Maar hij werd gegrepen door de lessen die hij in dezelfde jaren rond 1952 bij Johan Haanstra en Jan Bolink volgde als 'hospitant' op de Akademie voor Kunst en Industrie, de AKI.

HENK SCHURING

Schilder als in vogelvlucht

DOOR WIM COSTER

'IK ZOU GRAAG M'N ONTSLAG WILLEN HEBBEN EN WEL OP DE KORTST MOGELIJK TERMIJN,' MELDDE HENK SCHURING ERGENS ROND 1951 AAN DE DIRECTEUR VAN HET ENSCHEDESE RECLAMEBUREAU DE ZUIL. BINNEN ENKELE JAREN HAD HIJ ZICH DAAR TOEN AL ONTWIKKELD TOT EEN VAN DE BESTE ONTWERPERS. NIET ZONDER REDEN REAGEERDE ZIJN PATROON DAN OOK STOMVERBAASD EN GESCHROKKEN. OF ZIJN BEGAAFDE WERKNEMER VAN PLAN WAS NAAR EEN ANDER BUREAU TE GAAN, WILDE HIJ WETEN. 'NEE, IK GA DE VRIJE KUNST IN,' KREEG HIJ ALS ANTWOORD.

Zonder titel, gouache, 1982, 47x65 cm.

Hij maakte ook kennis met het werk van Theo Wolvecamp, die werd gerekend tot de schilders van de Europese schildersbeweging CoBrA, met hun abstracte en vaak intuïtief ontstane werken. Deze kunstenaar uit Hengelo had gewerkt in Amsterdam en Parijs maar keerde in 1954 terug naar zijn geboorteplaats. Wat Schuring en andere schilders in Twente veelal nog moesten

bevechten, was voor Wolvecamp allang een voldongen feit geworden.

'VOORSTELLINGSLOZE' KUNST

Ook Schuring wilde een nieuwe weg inslaan, die van de abstracte of 'voorstellingsloze' kunst, maar hij kon de afslag niet zonder meer nemen. Het figuratieve werk moest van tijd tot tijd enig brood op de plank brengen, samen

met opdrachten in de reclamewereld. Dan kon hij alles wat met schilderen te maken had van zich af zetten, met Piet Donkersloot als zijn grote voorbeeld. De schildersezels en de tekentafel stonden dan ook beide in zijn atelier, al schilderde hij tevens met het doek op de grond of op een tafel. Geïnspireerd door zijn grote Franse voorbeeld Nicolas de Staël maakte

Schuring ook werken, die, volgens Wolvecamp, 'sterk constructief waren en zwaar in de verf, met paletmes geschilderd, laag over laag.' Hij werkte volgens zijn collega uit Hengelo zeker ook in die eerste periode van zijn kunstenaarschap heel hard. 'Hij was wel ambitieus. Maar daar stond een soort bescheidenheid tegenover, waardoor hij zichzelf 'Het was voor Enschede ook veel te modern wat die man maakte,' verzuchtte de fotograaf Ger Dekkers decennia later.

In één opzicht was Schuring echter wel traditioneel. Altijd zag hij er piekfijn verzorgd uit, vaak gekleed in een jasje of een pak, met een zorgvuldig gestreken overhemd aan en het haar strak achterover gekamd. Hij schilderde ook gewoon in zijn dagelijks kleren. Zijn blauwgrijze ogen, zijn sonore stem en zijn rustige optreden completeerden het beeld van de schilder, met een brandende sigaret als permanente metgezel.

VLUCHT NAAR VOREN

Ergens in 1954 moet er voor Schuring een kantelpunt hebben gelegen. Bij een tentoonstelling van de Twentse Kunstkring in het Almelose Waaggebouw presenteerde hij zich in dat jaar nog met twee figuratieve werken: 'Stilleven met tulpen' en 'Meisje in rode stoel'. Evenals Eef de Weerd en Klaas Bernink werd hij gerekend tot de 'nieuwelingen', die aan deze expositie een zekere frisheid en iets verkwikkends gaven.

Samen met Johan Haanstra en Jan Bolink, zijn voormalige leraren aan de AKI, en met Hans Morselt, beoefenaar van de toegepaste kunst, kreeg hij een atelieruimte in een leegstaande villa op het Wooldrikspark. Ze praatten er veel over kunst, maar voor Schuring was het ook belangrijk, 'dat ze in ieder geval geen last van elkaar hoefden te hebben'. In augustus 1954 exposeerde hij in de nieuwe ruimte Markt 5 samen met Ben Akkerman voor het eerst zijn abstracte werk. Het leverde hem wisselende reacties op. In een recensie van een expositie ter gelegenheid van twintig jaar Twentse Kunstkring in november 1954 heette het: 'Het werk van Schuring is ongetwijfeld dat van een eerlijk zoeker. In zijn tekeningen weet hij soms een zekere spanning te bereiken, maar zijn "Compositie" is niet veel meer dan slappe decoratieve vlakvulling. Als zuiveringsproces, als bezinning op vorm, kleur en uitingwijze kan een

Henk Schuring in zijn atelier in Enschede, omstreeks 1960, op een foto van Ger Dekkers.

experimentele periode nuttig zijn voor een schilder. Hij kan er sterker en krachtiger uit tevoorschijn treden. Het gevaar blijft echter, dat hij zichzelf verliest en de relatie met de mens kwijt raakt.' In het *Vrije Volk* werd in die tijd ronduit gesteld, dat zijn werk, evenals dat van Jan Bolink, niet thuis hoorde op een expositie rond de Geraert ter Borchprijs.

In 1955 echter, kocht de Gemeente Hengelo werk van hem, tegelijk met een doek van Piet Zwierts uit Giethoorn, voor een gezamenlijk bedrag van duizend gulden. Bij het Rijksmuseum Twenthe kon zijn werk ondertussen nog op weinig goedkeuring rekenen. 'We kunnen er toch moeilijk vrede mee hebben, dat een door de natuur gegeven middel als de vorm

met opzet verwaarloosd wordt. Dat leidt zeker tot verpaupering in de kunst,' riep een criticus in de *Twentsche Courant* in 1956 verontrust en verontwaardigd. En zo buitelden de meningen over elkaar heen en bleef er beweging.

In zijn strijd voor een nieuw bestaan werd Schuring volop gesteund door zijn eerste echtgenote Gré Willems, met wie hij in 1957 trouwde. Als hij aan het werk was, schermde zij hem volledig af en ook probeerde zij hem bij museumdirecteuren in het oog te brengen. Contacten met medekunstenaars waren er ondertussen volop. Karel Appel logeerde bij hem. Deze vooraanstaande Cobraschilder vestigde in Twente de aandacht op het werk van Nicolas de Staël. 'Fantastisch joh, dik schildert-ie, ontzettend in de materie!' Schuring trok naar Parijs om het werk ook zelf te zien en te ervaren, evenals dat van Georges Mathieu, wiens non-figuratieve composities meestal werden gecreëerd met snelle penseelstreken en beschouwd als 'tachisme', een term afgeleid van het Franse woord *tache* voor vlek.

ERKENNING EN PRIJZEN

Het jaar 1959 betekende voor Schuring in zekere zin een doorbraak. Hij mocht toen werk inzenden voor de eerste *Biennale de la Jeunesse* in Parijs. Bovendien werd hij datzelfde jaar met Schilderij 59/3 winnaar van de Geraert ter Borchprijs. Het werd aangekocht door de Gemeente Enschede. Veel waarde hechtte hij aan zijn eerste expositie bij Galerie Clasing in Münster.

Twee jaar later was Schuring opnieuw winnaar van de Geraert ter Borchprijs, nu in de nieuwe categorie 'Tekeningen', met een serie van twaalf werken in Oost-Indische inkt. 'Alle op hetzelfde plan wat inspiratie en uitvoering betreft,' aldus het juryrapport, 'zonder herhalingen te zijn, maar integendeel rijke variaties,' wat duidde op 'een beeldende fantasie en op vindingrijkheid bij het zoeken naar steeds nieuwere vormen en ritmen, die aan een innerlijke drang gehoorzamen.' Zijn ouders mochten namens hem de prijs in ontvangst komen nemen. Kort tevoren was hun zoon vertrokken naar het buitenland, als altijd open staand voor het onbekende en het onzekere. Het onverwachte vloog hem na per telegram.

'Hij wilde voor enige tijd weg uit de beperking van zijn stad en zijn streek. Hij verlangde naar 'n grotere vrijheid dan Enschede hem kon geven. Bovendien: hij wilde rustig werken zonder zich aan

conventies, reglementen of commissies behoeven te storen. En hij wilde met zijn kunst meer mensen bereiken, mensen uit vele landen die in Ibiza een vakantie-oord vinden,' noteerde dagblad *Tubantia*.

OP IBIZA

Met 15 liter verf in de bagage reisde Schuring met zijn vrouw per auto af naar het Spaanse eiland Ibiza in de Balearen. Ze woonden er eerst even in het centrum van het stadje zelf, maar kwamen uiteindelijk terecht in een boerderijtje met dikke muren. Daar hadden ze veel aanloop, ook dankzij de tuin met amandelen, vijgen en sinaasappelen, maar met dank aan Gré kon Schuring er min of meer ongestoord werken in zijn atelier van 10 x 4 meter. Hij zou er een jaar blijven.

In zijn Spaanse periode schilderde hij met krachtige gebaren en pasteuze verftinten. Het nieuwe werk had niets met de zon of het landschap te maken, het was niet zonniger en veelkleuriger geworden, maar volgens recensenten bezonkener en opener. In de internationale setting op het eiland had hij inspirerende ontmoetingen met tal van schilders, zij het niet met elk van hen.

Voor zijn vertrek van het eiland was er in Galerie Vedra een tentoonstelling van zijn nieuwe werk. Bij die gelegenheid kreeg Schuring ook bezoek van een stadgenoot en collega-schilder. Jan Cremer graaide – volgens de weergave in een roman met zijn eigen 'Ik' als hoofdpersoon – samen met een meegebrachte dame gretig in de hapjes, werkte de nodige drankjes naar binnen en liet zijn hond bijkans een paar nog nauwelijks droge werken besprenkelen. Maar er werd veel verkocht.

INITIATIEVEN EN REIZEN

'Geef ons hier een vrije expositiezaal, voor mijn part een commerciële, die niet van bovenaf geregeerd wordt,' riep Schuring na zijn terugkeer van Ibiza. 'De kunstenaars in Twente moeten steeds maar weer kunnen exposeren om niet vergeten te worden. Het Overijssels Philharmonisch Orkest en Forum komen toch ook iedere keer weer voor het voetlicht? Waarom de kunstschilders en de beeldhouwers dan niet?' Het was niet de eerste keer dat hij – ondanks zijn natuurlijke neiging om zich terug te trekken – opkwam voor de kunst en de kunstenaar. Maar misschien ook, hadden juist allerlei besognes als gevolg van eerdere initiatieven mede een reden

gevormd voor zijn nogal abrupte vertrek in de herfst van 1961.

Het Rijksmuseum Twenthe opende slechts een enkele keer haar poorten voor tentoonstellingen van moderne kunst. Het vroeg om een reactie en die kwam er. De Eerste Enschedese Kunstenaarsassociatie (EEK) kende in het voorjaar van 1961 als oprichters Ger Dekkers, Jan Bolink en: Henk Schuring. Hun actie begon onbedoeld ludiek. In plaatselijke dagbladen zetten zij als initiatiefnemers een advertentie waarin ze 'alle Enschedese kunstenaars' opriepen naar De Zon aan de Zuiderhagen te komen. De eigenaar van het café vreesde een anarchistische actie en waarschuwde de politie, die aanwezig was, toen 'een bont gezelschap van schilders, beeldhouwers, journalisten, goochelaars, muzikanten en acrobaten' arriveerde. Die eerste bijeenkomst van de beoogde sociëteit leidde niet tot gezamenlijk geformuleerde idealen, maar wel ontstond hieruit op den duur Marktzeventien, een expositieruimte in een voormalige fietsenstalling in de binnenstad van Enschede.

Honkvast werd Henk Schuring niet. Hij ging opnieuw op reis, onder andere naar Frankrijk, maar ook – gedurende enige tijd rond het midden van de jaren zestig – naar verschillende plaatsen in Zwitserland, waaronder Zürich. Toen hij in de buurt van St. Gallen woonde, maakte hij objecten van stukjes gevonden hout en van houten voorwerpen, zoals een schoenleest of een onderdeel van een afgedankt kunstbeen. 'Het overgaan vanuit het platte vlak naar de derde dimensie is uit Zwitserland gekomen. Daar is alles driedimensionaal,' concludeerde hij later. Hij beschilderde de objecten in verschillende heldere kleuren, zodat ze van elke kant bezien schilderijtjes op zich vormden.

Tussen de bedrijven door deed hij in Enschede mee aan acties en activiteiten van de EEK. Om de pijp van de Janninkfabriek aan de Pijpenstraat te behouden, maakte hij een uitgebreid ontwerp, inclusief een maquette, voor hergebruik. Het zou niet zijn laatste driedimensionale werk zijn. Voor café Jan Slot – volgens Willem Brakman 'een apocalyptisch restaurant van een afgebroken wijk' met gaten 'waaruit het betonijzer gretig omhoog prikte' – maakte hij wandschilderingen, nadat enkele frequente bezoekers de lokaliteit eerst grondig hadden gereinigd. Dezelfde schrijver karakteriseerde Henk Schuring

HA! BEGINT HET AL TE BORRELEN?

Geniet van een gezellig avondje met vrienden of familie.

En zeg je genieten, dan zeg je Huls.

Neem bijvoorbeeld onze chorizo, sticks of boerenjongens.

Perfect gekruid en heerlijk bij je favoriete borrel. Proost!

WORST MET DE HA! VAN HULS

als iemand 'die kamerhoge weekheid wist te suggereren met keihard en ongezeglijk materiaal.'

De kunstenaar dacht ook mee over de aankleding van de Grote Markt, die volgens hem geheel verkeersvrij moest worden, met linden eromheen. Niet alles werd gerealiseerd, maar een grondidee was er. Sinds 1970 gaf hij les op de avondschool van de AKI. Hij was betrokken bij het maken van tentoonstellingen, waaronder 'Sonsbeek buiten de perken', zat in commissies en voerde tegelijkertijd tal van werken in opdracht uit. Een plastic met de titel 'Vlecht' voor de wijk Tweckelerveld uit 1977 wordt gezien als afsluiting van deze periode van opdrachten, vergaderen en compromissen. Net als een kwarteeuw eerder zocht hij weer zijn geluk in 'de vrije kunst'; maar vogelvrij was hij allang niet meer, zijn naam was gevestigd.

Ook in zijn privé-leven vonden belangrijke veranderingen plaats. Hij verliet Enschede en nam zijn intrek in twee douanehuisjes in Broekheurne. Zijn huwelijk met Gré Willems kwam ten einde. In 1974 verhuisde hij opnieuw, nu naar Zwolle, waar hij ging wonen in de binnenstad, terwijl hij werkte in het kunstenaarscomplex de Emmanuëlshuizen. Het was voor hem 'bijna een kantoorbaan'. Hij kocht een huis in het Franse Brèves. Ondertussen bleef hij op en neer reizen, twee avonden in de week, naar de AKI in Enschede.

In zijn nieuwe woonplaats ging hij ook lesgeven in het Kreatief CC. In 1979 trouwde hij met Anky Stapel uit Zwolle, die daar werkzaam was in de culturele sector.

TERUG NAAR DE VRIJE SCHILDERKUNST

Halverwege de jaren zeventig richtte Schuring zich, eerst nog alleen in de beslotenheid van zijn atelier, weer op de schilderkunst. In 1978 trad hij naar buiten met een serie portretten van vrienden. In oktober 1979 kwam hij met een grote expositie, waarbij oud en nieuw werk – schilderijen, gouaches, collages en tekeningen – werd opgedeeld over de Twentse Schouwburg en galerie Marktzeventien in Enschede. Zijn thematiek bleek veranderd. 'Was voorheen de gebeurtenis van het schilderen voldoende, nu liet zich een vage behoefte aan verstaanbaarheid bespeuren. (...) Met de introductie van een figuratief element, de afbeelding van een fiets, gezien als teken op het wegdek (hier moet je fietsen!) begon voorzichtig een nieuw schilderkunstig avontuur.' Op een dag vertelde hij zijn vrouw Anky over een fraai gekleurd papiertje dat hij tijdens de markt op straat had zien liggen en had willen oppakken. Het was weggewaaid en hij had het niet meer terug kunnen vinden. Zij ging op onderzoek uit en vond het alsnog. Het zou een bron van inspiratie worden en leiden tot een serie werken, eerst nog op groot formaat, maar allengs kleiner.

NOODGEDWONGEN

Henk Schuring bleek ongeneeslijk ziek te zijn. Zijn lichaam was op verschillende plaatsten sluipend aangetast. Tot het laatst toe bleef hij werken, ten slotte met zijn vrouw Anky wonend in het huis waarin ook zijn laatste atelier was gevestigd. 'Hij moest nog een paar dingen zeggen in verf.' Zijn palet in die laatste periode was, 'met de dood op de hielen,' als het ware 'doortrokken van een hang naar zwaarmoedige voltooiing.' Op 23 januari 1984 overleed hij, 55 jaar oud, in Zwolle, de stad waar zijn vader in 1894 was geboren.

Ruim twee jaar na de dood van Henk Schuring was in het Rijksmuseum Twenthe een overzichtstentoonstelling van zijn werk te zien. Daarbij werden ook werken vertoond, die het museum inmiddels had aangekocht en nog zou aankopen. Daaronder waren er drie uit 1954, Schurings kanteljaar. Ook uit de jaren 1961, 1962, 1963, 1964 en 1980 bezit het museum inmiddels werken van hem; alle 'zonder titel', al kregen die uit het laatste jaar de toevoegingen 'Pijl', 'Fiets' en 'Nijptang'. In 1999 bracht Galerie Beeld & Aambeeld in Enschede zijn werk als onderdeel van een dubbeltentoonstelling. 'Schilderen was voor Schuring een manier van leven, of (sterker nog) het leven zelf, een primaire levensvoorwaarde,' aldus een terugblik in *Kunstbeeld*. 'Hij dacht in verf, vorm, compositie, kleur en verkende bij voorkeur de onontgonnen terreinen van de schilderkunst,' heette het ook. Vooral echter schilderde hij, wat hem bezielde. Zoals een wikkelaar met een sinaasappel, een knisperend kleinood... ■

ENKELE BRONNEN

- Archief Erven Henk Schuring te Zwolle;
- Wim van der Beek, **'Henk Schuring. Het verhaal van de schilderkunst zelf.'** In: *Kunstbeeld*. Tijdschrift voor beeldende kunst. 23ste jaargang, aflevering 9, sept. 1999, pp. 52-53;
- Erik van der Endt, (Red. Ben Siemerink), **'Hij wou de vrije kunst in...'** In: *Twentsche Courant*, 27 nov. 1986;
- Mariette Niermeijer, **Henk Schuring schilder.** (Monografie verschenen ter gelegenheid van de expositie Henk Schuring schilder in het Rijksmuseum Twenthe.) Hengelo 1986.

De tentoonstelling 'Henk Schuring: Schilder als in vogelvlucht' is van 19 oktober 2022 t/m 11 januari 2023 te zien in de Wolvecampfoyer van de Schouwburg Hengelo. Woensdag, vrijdag en zaterdag van 12.00 tot 16.00 uur

De vlecht

'De Vlecht' op Tweckelerveld, hoek Spoordijk-Toekomststraat in Enschede, zorgde na de onthulling in 1977 voor vraagtekens rond de betekenis, maar ook vanwege de besteding van geld aan een kunstwerk, in plaats van een voorziening voor de wijk. Het kreeg de bijnaam 'parende olifanten'. Stadsdichter Bob Boswinkel bezong het plastic in het sonnet 'Het grote schreien', met mensen 'zichzelf een vreemde in de spiegel'. Wat Schuring ermee wilde symboliseren was, dat de bewoners van de wijk niet zonder meer langs elkaar heen konden lopen en ook op elkaar waren aangewezen. Maar eigenlijk wilde hij zo'n uitleg helemaal niet geven, het werk moest voor zich spreken.

Meer grip door eenoudercoaching

Blijft de scheiding jouw leven beheersen en kom je er op eigen kracht niet uit? Wacht niet langer op verandering bij die andere ouder. Neem zelf de regie over jouw geluk en dat van je kinderen. Maak kennis met eenoudercoaching. Een aanpak die juist werkt als je 'm alleen volgt.

Ben je het zat om telkens in de stress te schieten als je ex-partner belt? Wil je weer ontspannen met elkaar kunnen overleggen over de opvoeding van de kinderen? En zelf controle hebben over je leven en je eigen geluk?

Ik leer jou hoe je in jouw situatie het beste kunt handelen. Je leert vaardigheden die je helpen de scheiding te verwerken. Begeleid zelf de kinderen en voorkom onnodige schade.

Je wilt alles doen om een vechtscheiding te voorkomen. Maar ondertussen volgt de

ene discussie na de andere. Het maakt je boos, verdrietig en soms radeloos. Ik geef je geen kant-en-klare-oplossing, want je gaat tijdens de coaching zelf stappen zetten.

Allereerst bepalen we waaraan jij wilt werken. Jij vertelt over jouw situatie en wat je wil bereiken. Daarna kiezen we de modules die bij jouw vraag passen en gaan samen aan de slag.

Het verwerken van een scheiding is een individueel proces. Dat maakt het moeilijk en eenzaam, maar biedt je tegelijk ook kansen. Neem contact op voor een gratis oriëntatiegesprek en ontdek de kracht van eenoudercoaching.

Danny van Rees,
Scheidingscoach Twente
M.H. Tromplaan 9, Enschede
06-21283778

Wa's dat nou voor een symbool?

Weet jij hoe jij jouw kledingstukken het beste kunt onderhouden? Met andere woorden, lees jij het etiket, dat je kunt vinden in elk kledingstuk, voordat je het in de wasmachine stopt?

In een kledingstuk kunnen vele soorten etiketten zitten. Bijvoorbeeld een etiket met de merknaam, het samenstellingsetiket (van welke grondstoffen het gemaakt is) en eentje met daarop het land van productie. Het belangrijkste etiket is misschien wel het onderhoudsetiket. Want hoe kun je het beste jouw kleding behandelen en daardoor heel lang plezier hebben van jouw kleding? Op zo'n onderhoudsetiket staan symbolen. En die vertellen je precies wat je wel en niet moet doen. Je ziet namelijk een wastobbe, een strijkijzer, een driehoek, een cirkel en een vierkant met een boogje of verticale strepen. Maar wat betekenen deze symbolen? Ik vertel je er graag wat meer over.

1: Mag ik het kledingstuk wassen?

Zie je een wastobbe staan in het etiket, dan mag je het wassen in de wasmachine. In de wastobbe staat een temperatuur. Dat is de maximale temperatuur die je mag gebruiken. De meest voorkomende zijn 30, 40, 60 en 95 graden. Staat er een streep onder de wastobbe, dan moet je het wassen met een anti-kreukprogramma. Of je vult de wastrommel maar voor de helft. Staan er twee strepen onder de tobbe, gebruik dan een wasprogramma voor delicate stoffen of fijnwas. Vul ook hier de trommel maar voor de helft.

Staat er een handje in de tobbe, dan is het alleen geschikt voor handwas. Gebruik hiervoor lauw water!

Als er een kruis door de wastobbe staat, mag je het niet wassen in de wasmachine. Jammer maar helaas.

2: Mag ik het kledingstuk strijken?

Het strijkijzersymbool geeft aan of je het mag strijken en met welke temperatuur. De puntjes geven de maximale temperatuur aan. Deze puntjes vind je ook op de knop van je strijkijzer. 1 punt is een lage temperatuur en staat voor ongeveer 110 graden. 2 punten is een medium temperatuur, ongeveer 150 graden. 3 punten is een hoge temperatuur, ongeveer 200 graden. Staat er een kruis door het strijkijzer, dan mag je het niet strijken. Staat er een kruis door twee verticale streepjes onderaan, dan mag je geen stoom gebruiken bij het strijken.

3: Mag ik het kledingstuk bleken?

Witte was mag je soms bleken. De driehoek vertelt je hier meer over. Staat er niets in de driehoek, dan mag je wassen met een toegevoegd bleekmiddel. Staan er twee diagonale streepjes in de driehoek, dan mag je het bleken zonder chloor. Staat er een kruis door de driehoek, dan mag je het op geen enkele manier bleken.

4: Mag het kledingstuk naar de stomerij?

De cirkel vertelt ons iets over hoe we

het mogen laten chemisch reinigen. Eigenlijk is dit alleen maar belangrijk voor de stomerij. Staat er in de cirkel een P, dan mag het gereinigd worden met perchloorethyleen. Staat er in de cirkel een F, dan mag het gereinigd worden met koolwaterstoffen. Staat er in de cirkel een A, dan mag het alleen chemisch gereinigd worden. Staat er in de cirkel een kruis, dan kan de stomerij niets voor je doen.

5: Mag het kledingstuk in de droger?

Het vierkant met een cirkel erin vertelt ons iets over het drogen in de droger. Het aantal punten in de cirkel geeft de maximale temperatuur aan. 1 punt is een lage temperatuur. 2 punten is een medium temperatuur. 3 punten is een hoge temperatuur. Staat er een streep onder, dan moet je het drogen met een anti-kreuk programma. Staan er twee strepen onder, gebruik dan een programma voor delicate stoffen of fijnwas. Staat er een kruis in, dan mag je het niet drogen in de droger.

6: Hoe droog ik 't kledingstuk aan de lucht?

Steeds vaker vind je deze symbolen in het onderhoudsetiket. Het vertelt ons iets over de manier waarop we het beste kunnen drogen aan de lucht. Staat er een horizontale streep in het vierkant, dan moet je het liggend drogen. Vaak is dat bij (wollen) truien en vesten, zodat ze beter in vorm blijven. Staat er een gebogen streep in het vierkant, dan moet je het hangend drogen. Staan er drie verticale strepen in het vierkant, dan moet je het laten uitdruipen. Door het gewicht van het water zal het kledingstuk zichzelf als het ware strijken. Staan er twee diagonale streepjes in de hoek van het vierkant, dan moet je het in de schaduw drogen. Het zonlicht zal het vochtige kledingstuk namelijk bleken. Het laatste symbool lijkt op een strikje met een kruis erdoorheen. Het kledingstuk mag je absoluut niet wringen!

Ik wens je kledingstukken een mooi, lang en duurzaam leven toe zodat jij kan genieten van een optimaal draagplezier.

Stijlvolle groet,

Simone

Simone Tiehatten is kledingcommunicatie-expert | www.s-kwadraat.com ■

MEER VAN SIMONE OP TKKR.NL

Wat kunnen we leren van het Futurisme?

EIND ZEVENTIGER JAREN VAN DE VORIGE EEUW LAS IK EEN OVERWELDIGEND BOEK MET ALS TITEL **2026**, EEN TERUGBLIK VANAF 2026 OP DE JAREN ZEVENTIG EN DE ONTWIKKELING TOT 2026. ACHTERAF WAS HET REALITEITSGEHALTE BIJNA BEANGSTIGEND. ONGEVEER IN DEZELFDE TIJD HAD JE EEN FILM MET CHARLTON HESTON, GETITELD **SOYLENT GREEN**. HIERIN WERD HET GEWELDDADIGE LEVEN IN 2022 UITGEBEELD MET OVERBEVOLKING EN EEN VOEDINGSPROBLEEM. DE ENIGE MANIER OM IN DE VOEDINGSBEHOEFTE TE VOORZIEN BLEEK DOOR GEHAKTBLOKJES TE MAKEN VAN OVERLEDEN MENSEN.

TEKST PETER VAN DER TOL

IN HET BEGIN VAN DE VORIGE EEUW HAD JE DE KUNSTSTROMING **FUTURISME**. Die stroming heeft haar oorsprong in veranderingen die in de lucht hangen. Politiek, maatschappelijk, technisch, economisch en zeker ook artistiek. Overal in Europa proberen jonge kunstenaars de nieuwe eeuw in nieuwe vormen en betekenissen te vangen. De kunstenaars verheerlijkten snelheid, energie, agressie, gewelddadige oplossingen (oorlog), krachtige lijnen, vooruitgang en nieuwe technologie. Wat is het toch met onze kijk op de toekomst? Steeds komen dezelfde visies terug. Tijd om dat vanuit het futurisme eens nader te beschouwen. De vraag is of er –100 jaar na dato – nog iets van het futurisme te herkennen is en hoe wij nu naar onze toekomst kijken.

MODERN, NIEUW, SNEL

Het futurisme (1909–1916) ontstond in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog in Italië. Het was een stroming waarin dichters en schrijvers een grote rol speelden, maar kreeg vooral vorm in de beeldende kunst en de muziek. Het futurisme was op de toekomst gericht en gekant tegen de tradities van de 19e eeuw. Het verheerlijkte lawaai, beweging, snelheid, techniek, oorlog en dynamiek. Het idealiseerde alles wat modern, nieuw en snel was. Men bewonderde de schoonheid van het machinetijdperk. De uitvinding van elektriciteit (straatverlichting), stoommachines, auto's, treinen, trams, de eerste vliegtuigen, radio en telegrafie, kunststoffen, fotografie en

de film veranderden de wereld in hoog tempo. De kracht en energie van een geïndustrialiseerde samenleving vormden de inspiratiebron voor kunstenaars. Het futurisme kwam in opstand tegen gevestigde normen en waarden, riep op tot de vernietiging van alles wat traditie was. Oude waarden en normen moesten kortweg de prullenbak in. De futuristen wilden zich alleen nog maar met de toekomst bezighouden.

GELOOF IN VOORUITGANG

Geïnspireerd door de dichter Marinetti, hadden de futuristen een optimistisch geloof in de vooruitgang. Zij verheerlijkten de verworvenheden van het 20ste eeuwse industriële technologische tijdperk, het leven in de moderne stad. Het was de taak van kunstenaars om aan vernieuwing bij te dragen. Kunst

moest de energie van het moderne leven uitdrukken en de dynamiek van de nieuwe tijd in al zijn activiteit tot uitdrukking brengen. In de ogen van de futurist komt alles voort uit actie, de wereld is voortdurend in beweging, alles is aan voortdurende verandering onderhevig.

Tomeloze energie, moed, durf, rebellie en zelfs het opzoeken van gevaar werden bezongen als ware deugden. Het futurisme richtte zich als een maatschappelijke- en culturele beweging op een glorierijke toekomst voor Italië op economisch, politiek en cultureel gebied. Dit sprak veel Italianen aan; het riep ook nationalistische gevoelens op. Arbeiders die zich bij de futuristische beweging aansloten, voelden zich deel van een beweging die de wereld zou vernieuwen met poëtische energie. De oorlog werd

La Città che sale
van
Boccioni.

verheerlijkt als middel om een nieuwe samenleving tot stand te brengen. De futuristen schudden de wereld wakker met hun revolutionaire ideeën. Deze ideeën spraken velen aan. In feite was het *Futurisme* vooral een ideologie. Van mensen die contact hadden met de beweging van Mussolini, maar zich niet konden vinden in de weg die het latere fascistische totalitaire regime van Mussolini koos.

SCHILDERKUNST

Het futurisme kreeg in de schilderkunst vorm door het werk van Umberto Boccioni, Giacomo Balla, Carlo Carrà en Gino Severini. In hun kunstwerken wilden ze de geest van de nieuwe tijd vormgeven. Nieuwe technologie werd het uitgangspunt in een *studie van licht* uit 1909, waarin Giacomo Balla een ode brengt aan de uitvinding van het elektrisch licht.

De futuristen schilderden daarnaast (motor)fietsen, auto's en treinen, en rennende paarden, of hondjes in beweging. Zij toonden dynamische taferelen van het uitgaansleven in de moderne stad. Ze keerden daarmee tegen de beklemmende mentaliteit van de ingeslapen burgermaatschappij. Ook brachten de futuristen oorlogstaferelen in beeld, van treinen vol soldaten, kanonnen en ruiters die met lansen bewapend ten strijde trekken. De weergave van pure beweging en geluid leidde tot abstracte composities.

De futuristen leenden de kubistische beeldtaal van gefragmenteerde vormen; op die manier kon men dynamiek uitbeelden. Het verschil met de kubisten is dat de futuristen de nadruk leggen op actie en beweging. Zij werkten niet –zoals veel kubisten– met een stabiel middelpunt in de compositie, maar brachten dynamiek in beeld met talloze (bewegelijke) lijnen en richtingen. Daarnaast ontleende het futurisme veel aan de kleurkracht van het expressionisme.

UMBERTO BOCCIONI

Van 1902 tot 1910 schilderde Umberto Boccioni landschappen met treinen en fabrieken waarin de opkomende industrialisatie zichtbaar werd. Hij maakte deze doeken in de stijl van het impressionisme, het pointillisme (puntjes) en het divisionisme (streepjes). In 1910 werkte Boccioni bijna een jaar aan het grote doek *La Città che sale/De rijzende stad* (2 x 3 mtr.). Aanvankelijk had het werk de titel: *Arbeid*. In dit schilderij is de omslag naar het futurisme zichtbaar. Boccioni laat de naturalistische weergave

Marinetti en het futurisme

In de tentoonstelling *Marinetti en het futurisme: manifest voor een nieuwe wereld* volgt Rijksmuseum Twenthe in Enschede de artistieke ontwikkeling van het futurisme aan de hand van zijn charismatische leider Marinetti. De gedroomde nieuwe wereld blijkt complexer dan gedacht, wat erin resulteert dat Marinetti moet schipperen tussen zijn idealen en de politieke werkelijkheid. Om zijn geliefde futuristische stroming in leven te houden laveert hij tussen het fascisme en zijn eigen revolutionaire idealen. De tentoonstelling toont niet alleen de kracht van woorden maar ook de consequenties die uitspraken kunnen hebben. Een wisselwerking die ook nu weer enorm actueel blijkt.

HOMO SYMBIOTICUS

Op uitnodiging van Rijksmuseum Twenthe stelde schrijver Atte Jongstra de tentoonstelling *Homo Symbioticus* samen, waarin hij reageert op de Italiaanse futuristen, met zijn eigen 'groene' manifest voor een toekomst waarin de mens samenwerkt met de natuur.

THE SETTING OF VIOLENCE

De tentoonstelling *The setting of violence* van kunstenaar Rein Jelle Terpstra toont een fotografische benadering van de film *Salò o le 120 giornate di Sodoma* (1975) van Pier Paolo Pasolini. Deze film over de nadagen van het fascisme in Italië draait om een groep machthebbers die negen jongens en negen meisjes gedurende 120 dagen aan hun wrede macht onderwerpen.

De drie tentoonstellingen zijn nog t/m 19 februari 2023 te zien in het Rijksmuseum Twenthe.

los om nadruk te leggen op dynamiek. Hij schreef: 'Ik heb geprobeerd een synthese van arbeid, licht en beweging vast te leggen'. Kort gezegd: de futuristen lieten het oude/traditionele en gezapige achter zich en stortten zich vol overgave op het nieuwe, uitdagende en vernieuwende.

POSITIEVE VERANDERING

In die kern zit het verschil met de huidige tijd. Anno nu zijn er vele krachten die vernieuwing en verandering nastreven. Zij geloven in de positieve verandering door automatisering, kunstmatige intelligentie en een maakbare wereld. Volgens Yuval Noah Harari in zijn boek *Homo Deus* heeft de mens straks zelfs nog maar één ultiem streven en dat is het overwinnen van de

dood. Gelijktijdig is er een tegenkracht in het midden die angstig waarschuwt voor computers die straks ons de wil op gaan leggen, het misbruik door meta data of de macht van bedrijven als Facebook.

Zij wijzen die vooruitgang niet af, maar zien daarvan ook de gevaren. Op de rem staan ook diegenen die streven naar een wereld waarin gestreefd wordt naar een natuurlijke balans met onze omgeving. Leefbaarheid in balans met onze natuurlijke omgeving in plaats van verdere roofovername van de aarde is hun credo. Ingrijpen in de natuur is slechts beperkt toegestaan.

Nog verder weg staat een aanzienlijke groep die gekenmerkt wordt door ambivalent gedrag. Vernieuwing en verandering wordt omarmd, mits.....de oude waarden in ere hersteld worden. Daarbij zijn nationalistische gevoelens en een scherpe zij-wij afbakening dominant. Het lijkt alsof de angst voor het onbekende hen in de macht heeft, doch misschien ook wel de teleurstelling door opgedane ervaringen.

ER KLOPT IETS NIET

Hiermee is het verschil wel getypeerd. Honderd jaar geleden had je grofweg drie groepen. De mensen die vooruitgang nastreefden en daar hun gewin uit wilden halen. De middengroep die verstoken van informatie alleen voeding en veiligheid nastreefden en een derde kleine groep, de aristocratie, die wars van verandering was. Het leeuwendeel van de mensen streefde een leefbaarder wereld (welvaart) na en had nauwelijks idee over de gevolgen van dat streven.

Anno nu worden we overladen met informatie, krijgen we de kans ons een mening te vormen. De meesten hebben in de westerse wereld al een aanzienlijke mate van welvaart bereikt en er bestaat de mogelijkheid om je bij onvrede daarover uit te spreken.

Toch klopt er iets niet in het nu. Waarom ontaarden goedbedoelde protesten in veldslagen? Waarom reageren mensen zo vaak met extreem gedrag? Zijn we niet gelukkig? Jawel, we staan op plek 5 van de gelukkigste landen ter wereld en de top tien bestaat uit 9 Europese landen, plus Nieuw-Zeeland. Elke maatschappij kent haar excessen, wij ook. En als er een 'rupsje-nooit-genoeg'-gedrag ontstaat, dan stimuleert dat uitzonderlijk gedrag van een kleine groep. Dat wil niet zeggen dat onze totale maatschappij gewelddadig, oververhit en ontevreden is. De huidige tijd is qua dynamiek vergelijkbaar met het begin van de 20ste eeuw. Misschien kunnen wij daarvan leren. ■

Nieuw
in Twente!

DriveFast.nl

Kort leasen. Voordelig & snel.

POWERED BY **HUISKES-KOKKELER AUTOGROEP**

€ 499 VANAF
P.M.

6 MAANDEN LEASEN
1.000 VRIJE KM'S P.M.
BEPERKT BESCHIKBAAR, **OP=OP**
16% BIJTELLING (ZAKELIJK)
ALL-IN (ALLEEN NOG ZELF LADEN)

**NIEUWE
CUPRA BORN**
100% elektrisch

WWW.DRIVEFAST.NL

INFO@DRIVEFAST.NL

074-245 46 09

Hoe werkt het?

U leaset een CUPRA Born voor een vaste periode van 6 maanden en maximaal 1.000 kilometers per maand. De getoonde vanafprijs is voor de CUPRA Born Business, exclusief BTW voor zakelijke rijders. Particulier rijdt u 'em vanaf € 604 p.m. inclusief BTW. All-in, alleen nog zelf laden. Na 6 maanden levert u de auto weer in. Of kies voor een volgende deal of een nieuw contract. Alles met de zekerheden van Huiskes-Kokkeler Autogroep.

POWERED BY HUISKES-KOKKELER AUTOGROEP
OFFICIEEL DEALER EN SERVICEPARTNER IN TWENTE:

